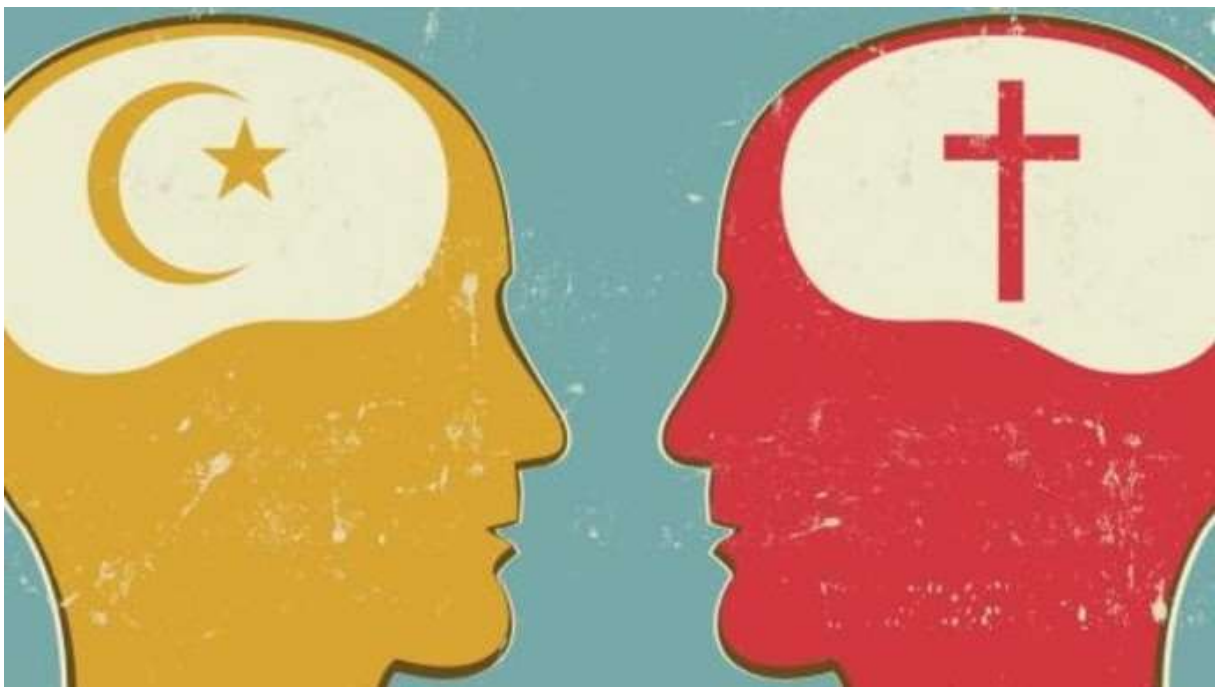

HERMENEUTISCHE PRAKTIJK

EEN PRAKTISCH-THEOLOGISCH ONDERZOEK NAAR SPANNINGSVOLLE
PRAKTIJKMOMENTEN IN DE OPLEIDING GODSDIENST PASTORAAL WERK AAN DE
CHRISTELIJKE HOGESCHOOL EDE EN DE BIJDRAGE VAN DEZE PRAKTIJKMOMENTEN AAN
HET HERMENEUTISCH VERMOGEN VAN STUDENTEN

DION VAN DEN BOOM (130744) – 3 SEPTEMBER 2016

EEN AFSTUDEEROPDRACHT VOOR HET LECTORAAT 'GELOVEN IN CONTEXT' VAN DE
ACADEMIE THEOLOGIE, ONDER BEGELEIDING VAN MW. DR. R. VAN HELL

CHRISTELIJKE HOGESCHOOL EDE

INHOUDSOPGAVE

1. INLEIDING	5
2. THEORETISCHE VERKENNING	7
2.1 DE HERMENEUTISCHE COMPETENTIE	7
2.2 THEOLOGISCHE REFLECTIE.....	8
3. METHODEN	11
3.1 METHODE DEELVRAAG 1 – DESCRIPTIE PRAKTIJKMOMENTEN	11
3.2 METHODE DEELVRAAG 2 – ANALYSE REFLECTIES.....	11
3.3 METHODE DEELVRAAG 3 – FOCUSGROEP	12
4. RESULTATEN.....	14
4.1 DEELVRAAG 1 - PRAKTIJKMOMENTEN.....	14
Geloven in Context – jaar 1	14
Multireligieuze Samenleving – Jaar 2	14
Missie in Context – Jaar 3, minor MP	15
4.2 DEELVRAAG 2 – ERVARING EN EFFECT.....	16
Geloven in Context – Jaar 1	16
Multireligieuze Samenleving – Jaar 2	17
Missie in Context – Jaar 3, minor MP	19
4.3 DEELVRAAG 3 – INVLOED EN COMPETENTIE	21
5. CONCLUSIES	24
5.1 CONCLUSIES BIJ DEELVRAAG 1	24
5.2 CONCLUSIES BIJ DEELVRAAG 2	24
Geloven in Context – jaar 1	24
Multireligieuze Samenleving – jaar 2	24
Missie in Context – jaar 3, minor MP	25
Algemene conclusie bij deelvraag.....	25
5.3 CONCLUSIES BIJ DEELVRAAG 3	26
5.4 CONCLUSIES BIJ HOOFDVRAAG.....	26
5.5 ENKELE AANBEVELINGEN	27
6. DISCUSSIE	29
BIBLIOGRAFIE.....	30
BIJLAGE 1 – FACTSHEET	31
BIJLAGE 2 – TOPICLIJST FOCUSGROEP.....	32
BIJLAGE 3 – UITNODIGINGSMAIL STUDENTEN JAAR 1	33
BIJLAGE 4 – UITNODIGINGSMAIL STUDENTEN JAAR 2	34
BIJLAGE 5 – UITNODIGINGSMAIL STUDENTEN MISSIONAIRE PRESENTIE	35

BIJLAGE 6 – OPRACHT PRAKTIJKMOMENT 1 – GELOVEN IN CONTEXT	36
BIJLAGE 7 – OPDRACHT PRAKTIJKMOMENT 2 – MULTIRELIGIEUZE SAMENLEVING.....	46
BIJLAGE 8 – OPDRACHT PRAKTIJKMOMENT 3 – MISSIE IN CONTEXT (VERDIEPINGSMINOR MISSIONAIRE PRESENTIE).....	53

1. INLEIDING

Dit afstudeeronderzoek richt zich op een drietal verschillende praktijkmomenten binnen de opleiding Godsdienst Pastoraal Werk (GPW) aan de Christelijke Hogeschool Ede (CHE). Deze drie praktijkmomenten zijn allen verbonden aan de hermeneutische competentie.

De GPW-opleiding aan de CHE leidt hbo-theologen op om te werken in de Nederlandse context. De verhouding van de hbo-theoloog tot die context is in de afgelopen jaren onderdeel van onderzoek geweest van het lectoraat (Geestelijk Leiderschap, 2010-2014) van de Academie Theologie van de CHE. Een van de conclusies van het onderzoek van dit lectoraat is dat de hbo-theoloog tekort schiet in adaptief en hermeneutisch vermogen (Erwich, Hoek & Praamsma, 2014). De hbo-theoloog weet zich niet goed te verhouden tot de context. Deze context van de Nederlandse maatschappij is sterk veranderd. Verschillende ontwikkelingen hebben bijgedragen aan het ontstaan van een pluralistische samenleving. Er is een duidelijke afname van kerkelijkheid en steeds minder sprake van maatschappelijke consensus (Roberts & Yamane, 2012) (Hart, 2014). De veranderingen in de maatschappij hebben ook invloed op de veranderingen in de kerk, sterker nog: de grenzen tussen de kerkelijke context en de maatschappelijke context zijn steeds poreuzer geworden (Tanner, 1997). In die veranderende context moet de hbo-theoloog leren om professioneel te handelen, maar zoals eerder genoemd schiet met name op het gebied van adaptief en hermeneutisch vermogen dat professioneel handelen tekort.

In de opleiding aan de CHE wordt er aandacht besteed aan het hermeneutisch en adaptief competent-zijn van de hbo-theoloog in opleiding. De hermeneutische competentie is een van de zeven competenties die zijn vastgesteld voor de opleidingen theologie op het hbo (Landelijk Overleg Opleidingen Theologie, 2011).

Dit onderzoek richt zich op meerdere praktijkmomenten binnen de GPW-opleiding aan de CHE. Deze praktijkmomenten laten de studenten oefenen met de hermeneutische competentie en laat hen reflecteren op hun eigen vaardigheden op dit gebied. Dit onderzoek zal zich richten op de ervaringen die studenten opdoen in de praktijkmomenten en de vraag wat hen dat leert op het gebied van de hermeneutische competentie.

De hoofdvraag van dit onderzoek luidt:

Hoe dragen spanningsvolle praktijkervaringen in de missionaire context bij aan de ontwikkeling van hermeneutisch vermogen van GPW- studenten aan de CHE?

Deze vraag onderzoekt de verschillende praktijkervaringen van studenten in de missionaire context en de manier waarop deze bijdragen aan het hermeneutisch vermogen. Deze praktijkervaringen worden door de CHE gefaciliteerd en verder uitgewerkt in de eerste deelvraag: *Welke spanningsvolle praktijkmomenten biedt de CHE aan studenten aan?* Vervolgens biedt de tweede deelvraag een inzicht in de ervaring en het effect van die ervaringen. Deze tweede deelvraag luidt: *Wat ervaren studenten tijdens deze praktijkmomenten en wat is het effect van de ervaring?* Deze vraag richt zich specifiek op de ervaring van studenten middels het analyseren van reflectieverslagen. Tot slot wordt er in de derde deelvraag verdieping aangebracht door te onderzoeken: *Op welke wijze dragen deze praktijkmomenten bij aan de hermeneutische competentie?*

Bij de uiteindelijke beantwoording van de hoofdvraag is rekening gehouden met de spanning tussen de hermeneutische competentie en het hermeneutisch vermogen van studenten. Deze twee zijn duidelijk verschillend, maar in dit onderzoek wordt duidelijk hoe deze twee tot een bepaalde synthese komen.

Dit onderzoek legt de focus op het hermeneutisch vermogen van studenten en hoe de CHE studenten er in tegemoet komt dit te oefenen tijdens praktijkmomenten in de missionaire context. Er is voor gekozen specifiek onderzoek te doen naar de praktijkmomenten in missionaire context, omdat juist in deze praktijkmomenten de nadruk ligt op het hermeneutisch vermogen van studenten.

Het rapport begint met een korte theoretische verkenning van de hermeneutische competentie en een theologische reflectie daarop (hoofdstuk 2). Vervolgens worden in hoofdstuk 3 de methoden toegelicht en aangegeven hoe het methodische handelingen hebben plaatsgevonden. Na een beschrijving van de resultaten (van analyses en focusgroep) in hoofdstuk 4, sluit het rapport af met een conclusie die een duidelijk en concreet antwoord geeft. Ook worden in dit hoofdstuk enkele aanzetten gegeven voor verder onderzoek op dit gebied.

2. THEORETISCHE VERKENNING

2.1 DE HERMENEUTISCHE COMPETENTIE

Het hoger beroepsonderwijs (hbo) in Nederland is sinds eind jaren negentig competentiegericht gaan werken. Waar de nadruk eerder lag op kennisverwerving, is er een verschuiving gemaakt naar het leren van beroepshandelingen. In Nederland zijn acht hogescholen die de opleiding Godsdienst Pastoraal Werk aanbieden. Ook deze opleiding werkt met een aantal competenties. Deze competenties zijn vastgesteld door het Landelijk Overleg Opleidingen Theologie (LOO). De competenties zijn in 2011 (inmiddels wordt er gewerkt aan een nieuwe versie, maar deze is nog niet beschikbaar) als volgt vastgesteld (Landelijk Overleg Opleidingen Theologie, 2011):

- hermeneutisch competent
- pastoraal competent
- liturgisch competent
- missionair competent
- educatief competent
- agogisch competent
- communicatief competent

Deze zeven competenties zijn verplicht binnen de opleiding en zijn een richtlijn voor het te geven onderwijs. Elke competentie is uitgewerkt met een uitgebreide definitie en verschillende indicatoren, die meespelen in de beoordeling van het competent-zijn van studenten.

Zoals eerder gezegd heeft er in het hbo een verschuiving plaatsgevonden op het gebied van het leren. Waar in het onderwijs eerder de nadruk lag op kennisverwerving, ligt nu de focus op het leren van beroepshandelingen door het uitvoeren van die beroepshandelingen. Er is dus ruimte voor het leren in de praktijk. Binnen de GPW-opleiding aan de Christelijke Hogeschool Ede (CHE) zijn meerdere praktijkmomenten. Veel van die praktijkmomenten zijn zo ingericht dat ze studenten de kans geven om een bepaalde competentie verder te ontwikkelen. Bij drie praktijkmomenten binnen de GPW-opleiding aan de CHE is dat de hermeneutische competentie.

De hermeneutische competentie wordt door het LOO als volgt gedefinieerd: *“Het vermogen om enerzijds de bronnen van de religieuze traditie, gemeenschap en/of organisatie, die hij vertegenwoordigt en anderzijds de mens in zijn huidige context in hun onderlinge betekenisvolle samenhang te vertolken”* (Landelijk Overleg Opleidingen Theologie, 2011, p. 12). Deze competentie houdt dus in dat de student geacht wordt om twee zaken te kunnen vertolken: aan de ene kant zijn dat de bronnen van de traditie, gemeenschap of organisatie die hij vertegenwoordigt, aan de andere kant is dat de mens in zijn huidige context. Het is belangrijk dat hij niet alleen beiden weet te vertolken, maar dat hij dat doet in hun onderlinge betekenisvolle samenhang. Het is dus aan de hbo-theoloog om bijvoorbeeld het Bijbelse gedachtegoed dat zijn kerkelijke gemeente uitdraagt, over te dragen aan de gemeenteleden en in zijn woordkeus, uitleg en manier van spreken rekening houdt met degene tot wie hij of zij spreekt. De hbo-theoloog is in dit verband een tolk. Dat de bronnen van de religieuze traditie en de context in hun onderlinge betekenisvolle samenhang moeten worden vertolkt, houdt in dat de hbo-theoloog moet leren om de samenhang in verschillende situaties te benoemen en te bepalen wanneer het betekenisvol is om dit te doen. In gesprek over bepaalde ethische zaken, is het bijvoorbeeld nodig dat de hbo-theoloog ziet welke maatschappelijke ideeën rondom mensbeeld of technologische vooruitgang verbindt met de ethische grondregels die volgen uit de Bijbel. Om ervoor te zorgen dat er tijdens de opleiding gericht gewerkt kan worden aan deze competentie en het competent-zijn van de hbo-theoloog in opleiding herkend kan worden, zijn er bij deze competentie een vijftal indicatoren opgenomen:

- “a. Legt op methodische wijze verbanden tussen de religieuze traditie en de actuele situatie*
- b. Brengt hedendaagse levensbeschouwelijke vragen van mensen in verbinding met de religieuze en levensbeschouwelijke tradities en geeft daaraan een levensbeschouwelijke interpretatie*
- c. Duidt maatschappelijke en culturele processen in het licht van de religieuze traditie*
- d. Heeft inzicht in de referentiekaders van anderen en betreft zijn eigen geschiedenis en achtergrond zinvol bij de interpretatie van de situatie van anderen*
- e. Reflecteert op en geeft uitdrukking aan de betekenis van zijn religieuze traditie voor de huidige cultuur en samenleving” (Landelijk Overleg Opleidingen Theologie, 2011, p. 12).*

Deze hermeneutische competentie komt terug in de praktijkmomenten, waar ook concreet op de indicatoren getoetst wordt. Dit gebeurt in de opleiding bijvoorbeeld in de minor Missionaire Presentie, waar de student uitgedaagd wordt om door middel van een stageopdracht te reflecteren op de eigen context en de context van de missionaire stageplek.

2.2 THEOLOGISCHE REFLECTIE

De hermeneutische competentie heeft alles te maken met theologische reflectie (vgl. indicator e hermeneutische competentie). Theologie staat namelijk in relatie tot de cultuur. Het is een taak van de hbo-theoloog om de theologie (en de bijbehorende bronnen) én de cultuur in samenhang met elkaar te vertolken. Kevin Vanhoozer (2007) stelt hierbij de vraag waarom we theologie niet gewoon kunnen laten bij ‘het verhelderen van de Bijbel’. Moet de hbo-theoloog zich nu echt focussen op cultuur? Ja, zegt Vanhoozer, “because disciples do not follow the gospel in a vacuum but wend their Christian way through particular times and places” (Vanhoozer, 2007, p. 16). Kortom, iedereen die zich tot de kerk, tot de gemeenschap van gelovigen rekent, heeft te maken met andere omstandigheden. Christenen bevinden zich in die cultuur, dus is het noodzaak dat de hbo-theoloog zich verdiept in die cultuur, zodat hij theologie en bronnen op een juiste manier kan vertolken.

Overigens staat de theologie niet alleen in relatie tot de cultuur, maar ook *vice versa*. Cultuur is een reproductie van onze overtuigingen, ideeën, opvattingen, waarden etc., stelt Vanhoozer (2007). Dat houdt in dat de cultuur niet alleen onderdeel is van het leven van de mensen die de hbo-theoloog binnen de kerk tegenkomt, maar dat de mensen die in de kerk zijn (inclusief de hbo-theoloog zelf) ook de cultuur vormen.

Hoe zit dat dan met de hbo-theoloog die zich buiten de kerk beweegt? Ook hierin is het niet nodig hier een duidelijk onderscheid te maken in de visie op cultuur. Hoe je het ook wendt of keert: zowel binnen als buiten de kerk komt de hbo-theoloog in aanraking met mensen in hun huidige context. Zowel voor het werken binnen als buiten de kerk is het zaak dat de hbo-theoloog zich verdiept in de cultuur, zodat hij de positie van de mens in de huidige context kan bevatten. Dit zorgt ervoor dat de hbo-theoloog vanuit zijn hermeneutisch vermogen de samenhang tussen deze context en de bronnen kan vertolken.

De hbo-theoloog dient naast de cultuur dus ook de bronnen, die vanuit de traditie of organisatie die de hbo-theoloog representeert, te kennen en te bevatten. Hier komen we eigenlijk bij de vraag op welke wijze de hbo-theoloog binnen de kaders van de hermeneutische competentie theologie zou moeten bedrijven. Ruard Ganzevoort (2013) meent hier dat de theologie haar claim op de waarheid moet laten varen. Volgens Ganzevoort is het doen van waarheidsclaims misleidend en is het verstandiger om te focussen op een publieke theologie. Sterker nog, Ganzevoort pleit voor een interlevensbeschouwelijke theologie, die zich bezig houdt met wijsheid. Wat is dan wijsheid? Ganzevoort stelt: “Wijsheid is het vermogen om je zo tot de wereld en de ander te verhouden dat je je weg kunt vinden in het leven. Wijsheid geeft ons samenhang tussen begrijpen, willen en doen en vormt daarmee de basis voor een oprecht leven. Wijsheid is weten wat het goede leven is en daar ook naar handelen. Het heeft dan ook te maken met vorming, karakter en deugd. Mensen kunnen leren

om wijs te zijn.” (Ganzevoort, 2013, p. 34). Het standpunt van Ganzevoort is interessant en uitdagend, omdat het een spanning oplevert met theologische waarheidsclaims.

In het kader van de hermeneutische competentie, wordt de hbo-theoloog uitgedaagd om uit meerdere bronnen te gaan putten. Het gaat er om dat de hbo-theoloog leert om wijsheid over te dragen. Niet vanuit een bekeringsdrang, maar vanuit de drang om anderen op weg te helpen naar een ‘oprecht leven’. De hbo-theoloog is er niet om mensen te vertellen wat ze wel en niet moeten geloven, maar heeft de rol van een tolk. Een hbo-theoloog is er om anderen te helpen om hun verhaal te verbinden aan het verhaal van God (zie bijvoorbeeld: Ganzevoort, R.R. & Visser, J. (2007). *Zorg voor het verhaal. Achtergrond, methode en inhoud van pastorale begeleiding*. Zoetermeer: Meinema). Een theoloog is niet iemand die door zijn of haar opleiding en het voldoen aan competenties dichterbij de waarheid komt dan ieder ander mens, maar hij heeft door het competent-zijn de rol van een tolk. Dit betekent niet dat een hbo-theoloog al zijn waarheidsclaims zou moeten laten varen. Sterker nog, persoonlijk geloof kan bijdragen aan het helpen verbinden van het verhaal van mensen aan het verhaal van God. Dit is dus de spanning van de hermeneutische competentie: dat de hbo-theoloog zowel recht doet aan de menselijke context (en hierbij voorzichtig is met waarheidsclaims) maar ook de bronnen van de eigen religieuze traditie of de traditie die hij vertegenwoordigt niet verloochent.

Het laten varen van waarheidsclaims brengt namelijk een groot risico met zich mee. Een hbo-theoloog die geen waarheidsclaims durft te doen kan eigenlijk de religieuze traditie niet representeren en is in dit verband niet meer dan een ‘makelaar’. Het is goed wanneer een hbo-theoloog zijn eigen waarheid communiceert, maar dan wel op een respectvolle wijze en altijd in verbinding met de mens in de huidige context. De spanning tussen het ‘staan voor de waarheid van de eigen religieuze traditie’ en een ‘theologie zonder waarheidsclaims’ zou een interessant onderwerp kunnen zijn voor vervolgonderzoek.

Heeft dit dan ook nog gevolgen voor de opleiding? Dit heeft Ganzevoort uitgebreid besproken in het artikel *Hoe leiden we anno 2014 goede theologen op?* (Ganzevoort, 2014). In dit artikel zet hij verschillende theologische aarden naast elkaar, die volgens hem allemaal moeten worden meegenomen in de theologische opleidingen. Zo begint hij met de publieke theologie, waar hij eerder al voor pleitte. Deze publieke theologie richt zich op de gehele samenleving en neemt de werkelijkheid van een gedifferentieerde cultuur als uitgangspunt. De hele breedte van de samenleving is het publiek en de gesprekspartner van de theoloog. De opleiding kan de publieke theologie op drie wijzen benaderen. Allereerst apologetisch, om de eigen geloofsovertuiging te verdedigen. Ten tweede als maatschappelijke theologie. Ten derde als cultuur-hermeneutische theologie, waarbij men door middel van theologie de huidige cultuur interpreteert.

De volgende theologische aard die Ganzevoort benoemt is de dialogische theologie. Het besef dat onze cultuur pluraal is en dat ook theologie pluraal is, gaat hier aan vooraf. Wanneer we dat beseffen zal de theologie dialogisch blijven. Het is de uitdaging voor theologen om in gesprek te gaan, om in gesprek te blijven. Dat gesprek moet gevoerd worden tussen allerlei partners, ideeën en tradities. De insteek van die gesprekken moet niet monoreligieus of liberaal zijn. “Het gaat niet uit van universele waarheden, maar van de verbinding van perspectieven.” (Ganzevoort, 2014, p. 23)

Hierna bespreekt Ganzevoort een belangrijk punt: de tegenstelling die vaak gemaakt wordt tussen theologie en religiewetenschap, moet genuanceerd worden. Vaak wordt gesteld dat theologie vanuit een normatief monoreligieus kader wordt bedreven en dat bij religiewetenschappen de focus ligt op descriptieve, comparatieve taken. Wat betekent dat voor de theologische opleiding? “Voor de opleiding van theologen (...) is een kritisch-constructieve verbinding van confessionele theologie en distantiërende religiewetenschap noodzakelijk.” (Ganzevoort, 2014, p. 24) Dus, de hbo-theoloog dient

een bepaalde afstand te bewaren, maar zich ook met een ‘argwanende’ en toch verbindende houding te verdiepen in de confessionele theologie.

Vervolgens bepleit Ganzevoort dat theologische opleidingen niet iedereen tot ‘*allround*-theoloog’ moeten willen opleiden, maar dat ze zich vooral moeten specialiseren. De volgende aard die hij benoemt is relevant voor het thema van de hermeneutische competentie. Ganzevoort sluit aan bij theologen als Tanner en de eerder genoemde Vanhoozer wanneer hij stelt dat de theoloog in staat moet zijn om de cultuur te lezen. Het gaat erom dat de hbo-theoloog leert “om die cultuur theologisch te verstaan” (Ganzevoort, 2014, p. 27). Het gaat erom dat de theoloog leert om ‘kritische correlatie’ aan te brengen tussen de vragen en uitdagingen die cultuur ons stelt en de eigen bronnen en traditie.

Hierna sluit Ganzevoort af met het pleidooi dat theologie toch vooral inspirerend moet zijn. Maar wanneer is theologie dan inspirerend? “Inspirerend is theologie als ze onverwachte verbindingen legt en ontregelende vragen stelt, authentiek levensbeschouwelijk commitment toont en ontvankelijkheid voor anderen, passie heeft voor deugden als rechtvaardigheid en schoonheid.” (Ganzevoort, 2014, p. 28)] Het versterken van de confessionele theologie is echter ook een belangrijk punt. Juist deze confessionele theologie is belangrijk om de gelovigen in de kerk (dus eigenlijk: de mens in de huidige context) te bedienen. Juist daar ligt ook de taak van de hbo-theoloog: hij moet de vaardigheden hebben om vanuit confessionele theologie verbinding te leggen met de persoonlijke context.

Wat dit alles concreet zegt, is dat de hbo-theoloog zich breed zou moeten oriënteren. Kennis van de ‘twee werelden’ is belangrijk. Kennis van de wereld van de religieuze traditie en de bronnen daarvan doet een hbo-theoloog op door zich te verdiepen in de theologie (zowel klassiek als modern) en de vraagstukken die daarin spelen. Het is daarbij noodzakelijk dat de hbo-theoloog de confessionele theologie beheerst en vanuit die theologie in staat is om zijn werk te doen. Kennis van de wereld van de mens in zijn huidige context is voor de hbo-theoloog ook heel belangrijk. De hbo-theoloog moet, zoals gezegd, de cultuur kunnen ‘lezen’. De grondhouding van de hbo-theoloog moet zijn dat hij wil inspireren, het verhaal van God met dat van mensen verbindt en vice versa. Wanneer een hbo-theoloog vanuit het verlangen om te inspireren beide werelden op theologisch verantwoorde wijze te doorgrondt, is hij hermeneutisch competent.

3. METHODEN

De verschillende deelvragen luiden:

1. Welke spanningsvolle praktijkmomenten biedt de CHE aan studenten aan?
2. Wat ervaren studenten tijdens deze praktijkmomenten en wat is het effect van de ervaring?
3. Op welke wijze dragen deze praktijkmomenten bij aan de hermeneutische competentie?

De methodes die gebruikt worden bij het onderzoeken van deze deelvragen zijn de volgende:

Deelvraag	Methode
1	Analyse praktijkmomenten curriculum GPW CHE
2	Analyse reflectieverslagen studenten
3	Focusgroep

Omdat dit onderzoek een exploratief karakter heeft, is het onderzoek niet in kwantitatieve zin representatief, maar verdiept het de vragen rondom leerervaring en het effect van de leerervaring. Dit is een empirisch onderzoek, omdat er gebruik wordt gemaakt van verschillende onderzoeksmethoden die in dit hoofdstuk verder verantwoord worden. Verder is de keuze voor kwalitatief onderzoek voor de hand liggend, daar het onderzoek zich richt op de leerervaringen van studenten. Door kwalitatief onderzoek te doen kan een helder beeld ontstaan van de inhoud van de praktijkmomenten en hoe de leerervaringen van studenten het hermeneutisch vermogen beïnvloeden. Wanneer dit een kwantitatief onderzoek zou zijn, dan zouden de cijfers nietszeggend zijn, omdat ze geen verdieping geven aan de leerervaring van de studenten en de betekenis daarvan voor het hermeneutisch competent-zijn. De keuze voor analyse van reflectieverslagen is enerzijds praktisch, omdat deze direct voorhanden zijn en hiermee alle studenten (per groep) volgens hetzelfde format werken, en anderzijds empirisch verantwoord, omdat deze verslagen een persoonlijke beschrijving van de studenten is en daarom concreet hun leerervaring weergeeft. Ook de focusgroep is hier een zinvolle onderzoeksmethode, omdat deze extra verdieping geeft en de beweringen van studenten uit de reflectieverslagen verder uitpakt. Een focusgroep heeft hier meer waarde dan een persoonlijk interview, omdat studenten in een focusgroep de mogelijkheid hebben om met elkaar in gesprek te gaan over de verschillende topics die worden aangekaart tijdens het gesprek. Dit gesprek kan opnieuw meer verdieping doordat de studenten met elkaar spreken, de onderlinge interactie heeft ook waarde.

3.1 METHODE DEELVRAAG 1 – DESCRIPTIE PRAKTIJKMOMENTEN

Bij de eerste deelvraag heeft beantwoording plaatsgevonden door het beschrijven van wanneer de spanningsvolle praktijkmomenten plaatsvinden en hoe deze worden ingevuld. Dat is gebeurd door een uitgebreide beschrijving van de opdrachten te geven. De praktijkmomenten hebben, zoals in de eerste paragraaf beschreven, te maken met interculturele communicatie en missionaire of diaconale presentie. Hierbij is er rekening mee gehouden dat duidelijk uiteengezet moet worden wat de verbinding is met de hermeneutische competenties. Hierbij is het onderzoek voor de eerste deelvraag erg descriptief, maar heeft zij wel kaders geboden voor het onderzoeken van de tweede deelvraag. Meerdere indicatoren zijn hier uit voortgekomen (zie volgende paragraaf).

Deze praktijkmomenten vinden allemaal plaats in de missionaire context. Juist in deze missionaire context bieden de praktijkmomenten extra ruimte voor de hermeneutische competentie, omdat de studenten worden uitgedaagd de eigen (geloofs-)opvattingen en bronnen te communiceren met anderen. Deze eerste deelvraag luidt: *welke spanningsvolle praktijkmomenten biedt de CHE aan studenten aan?*

3.2 METHODE DEELVRAAG 2 – ANALYSE REFLECTIES

De tweede deelvraag is erop gericht de ervaringen van studenten tijdens die praktijkmomenten en het effect van die ervaringen in kaart te brengen en te omschrijven. De vraag is dus eigenlijk tweeledig.

Het onderzoeken hiervan is gebeurd door het analyseren van de reflectieverslagen van de studenten. Na afloop van de praktijkervaringen (zie 4.1) hebben studenten allemaal een individueel reflectieverslag geschreven, waarin de student beschrijft wat (1) zijn of haar ervaringen zijn, (2) wat het effect is van de ervaringen en (3) wat de leerwinst is van de ervaringen. In sommige gevallen hebben studenten ook enkele toekomstige leerdoelen toegevoegd naar aanleiding van de reflectie op de praktijkmomenten. De deelvraag is beantwoord door te coderen op ervaringen en de effecten van die ervaringen. Verder is er een focus geweest op het effect van de ervaringen. Wat deed een bepaalde ervaring met een student? Daarbij moet de kanttekening worden geplaatst dat een reflectieverslag een momentopname is. Studenten schrijven hun reflectieverslagen niet als een portfolio dat in de loop van de tijd wordt aangevuld. Wel hebben de reflectieverslagen inzicht gegeven in de ervaring en het effect van de ervaring op dat moment zelf. Het analyseren van de reflectieverslagen heeft een helder beeld opleveren van de ervaringen van studenten. Bij de analyse van de reflectieverslagen is gebruik gemaakt van de op dat moment beschikbare verslagen van studenten. De reflectieverslagen zijn afkomstig uit het studiejaar 2015-2016. Per praktijkmoment (dat zijn er drie) zijn alle op dat moment beschikbare reflectieverslagen van studenten gebruikt, er is geen onderscheid gemaakt tussen man en vrouw of geselecteerd op basis van leeftijd.

De informatie over de praktijkmomenten en de theologische reflectie daarvoor, hebben enkele kaders geboden voor de analyse van de reflectieverslagen. Bij het analyseren van de reflectieverslagen lag niet alleen de focus op het constateren van beschrijvingen van ervaringen en het effect van die ervaringen, maar zijn er ook per praktijkmoment verschillende aandachtspunten van toepassing geweest die relevant waren voor de onderzoeksvraag. Bij praktijkmoment 1 (Geloven in Context) was het ook relevant om te onderzoeken in hoeverre de student in zijn/haar reflectieverslag verbinding legt tussen 'heilzame presentie' (zie 4.1) en de hermeneutische competentie. Is de student in kwestie zich bewust van de context en de manier van communiceren? Bij praktijkmoment 2 (Multireligieuze Samenleving) is het belangrijk geweest om te verifiëren in hoeverre studenten zich bewust zijn van de rol van cultuur (zie 2.2, Vanhoozer 2007 & Tanner 1997). Hier heeft focus naast het beschrijven van ervaring en effect daarvan ook gelegen op het signaleren van waar studenten spreken over de wisselwerking tussen theologie en cultuur (dus eigenlijk: de bronnen en de mens in zijn context). Bij praktijkmoment 3 (Missie in Context) wordt door studenten een uitgebreide analyse van de context gemaakt en ligt de focus op *integral mission* (zie 4.1). Hier was het voor de analyse relevant om te zien wat studenten leren van deze contextanalyse en in hoeverre zij de gegeven aanzetten voor *integral mission* voor de persoonlijke professionaliteit hebben verbonden met hun hermeneutisch competent-zijn.

Voor deze deelvraag zijn de docenten die verantwoordelijk zijn voor de praktijkmomenten gemaild met het verzoek de reflectieverslagen van studenten beschikbaar te stellen. De docenten hebben hieraan gehoor gegeven. De reflectieverslagen die zijn meegenomen in het onderzoek zijn de verslagen die door studenten vóór 23 juni 2016, 00:00 uur zijn ingeleverd. Deze verslagen zijn gedownload van het online leerplatform ItsLearning. Bij de analyse zijn de reflectieverslagen vertrouwelijk behandeld en citaten zijn geanonimiseerd. De verwerking van de analyse is naar de desbetreffende docenten gemaild ter controle. De studenten zijn in een geval door de docent op de hoogte gebracht van het gebruik van de reflectieverslagen (hierbij zijn geen bezwaren aangetekend), bij de twee andere praktijkmomenten was dat niet het geval.

3.3 METHODE DEELVRAAG 3 – FOCUSGROEP

De derde vraag heeft als bedoeling verdiepend te zijn op de eerdere deelvragen. Door de analyse van de reflectieverslagen zijn kaders ontstaan die zijn gebruikt bij het onderzoeken van de derde deelvraag (zie topiclijst, bijlage 2). Het onderzoeken van de derde deelvraag heeft plaatsgevonden door een

focusgroep. Deze focusgroep bestond uit een zestal studenten, die allen het afgelopen collegejaar (2015-2016) hebben deelgenomen aan de praktijkmomenten. Er waren een drietal studenten uit het eerste jaar aanwezig, twee studenten uit het tweede jaar en een student uit het derde jaar (verdiepingsminor missionaire presentie). De bedoeling van de focusgroep is concreet te hebben in hoeverre de praktijkmomenten bijdragen aan het hermeneutisch competent-zijn van studenten.

De uitnodiging voor deelname aan de focusgroep heeft plaatsgevonden door het verzenden van een persoonlijke e-mail aan studenten (voor format zie bijlage 3 t/m 5). Na reactie van een zestal studenten is er een concrete afspraak gemaakt om de focusgroep plaats te laten vinden. Dit gesprek is opgenomen op een dictafoon.

Een focusgroep is een onderzoeksmiddel dat wordt ingezet om een groep mensen te stimuleren om “diepgaand met elkaar van gedachten te wisselen over een specifiek onderwerp” (Swanborn, 2014, p. 98). De focusgroep heeft een verdiepend effect gehad en biedt extra kwalitatieve kaders die een antwoord hebben opgeleverd op de derde deelvraag. Een voorwaarde voor een focusgroep is dat er binnen de groep sprake is van een bepaalde homogeniteit (Swanborn, 2014). Dat is hier gewaarborgd doordat (1) alle deelnemers het afgelopen jaar hebben deelgenomen aan de praktijkervaringen die onderdeel zijn van dit onderzoek en (2) zij allemaal hun reflectieverslag reeds hebben geschreven en bij de desbetreffende docenten hebben ingeleverd. Bij een focusgroep is er geen sprake van het zoeken naar een oplossing, het is geen agogisch traject. De deelvraag kon door de focusgroep worden uitgediept en kon breder worden gedragen. Door het meten van de ervaring en het effect daarvan in de tweede deelvraag is een redelijk beeld ontstaan van de ‘stand van zaken’ van de studenten op het gebied van de hermeneutische competentie. Echter, het is noodzakelijk geweest om hier verdieping in aan te brengen, want de reflectieverslagen zelf zijn niet genoeg basis om gewichtige uitspraken te doen over de praktijkmomenten en de hermeneutische competentie. De studenten die deelnamen aan de focusgroep hebben tijdens de focusgroep hun praktijkervaringen en leerdoelen verbonden aan de verschillende indicatoren van de hermeneutische competentie, omdat het bij een focusgroep niet zozeer gaat om het vinden van oplossingen, maar meer om het ervaren van de gespreksdynamiek en om “verkennen, inventariseren, nuanceren, ontvouwen, begrijpen en hertalen” (Koetsenruijter & Hout, 2014, p. 32).

Voor de focusgroep is een topiclijst (zie bijlage 2) opgesteld, waarin de hermeneutische competentie staat weergegeven en waarin een aantal vragen worden gesteld. Deze vragen zijn opgesteld aan de hand van de resultaten van de tweede deelvraag en zijn leidend geweest voor het gesprek (alle deelnemers hadden de topiclijst tijdens de focusgroep voor zich).

4. RESULTATEN

Dit hoofdstuk bevat de resultaten van het onderzoeken van de deelvragen. De hieronder beschreven resultaten leiden tot een conclusie (hoofdstuk 5).

4.1 DEELVRAAG 1 - PRAKTIJKMOMENTEN

In deelvraag 1 is onderzocht waar de hermeneutische competentie in het curriculum van de GPW-opleiding aan de CHE naar voren komt. Na het bestuderen van de inhoud van de verschillende praktijkmomenten in de digitale leeromgeving, zijn de volgende drie praktijkmomenten geselecteerd.

Geloven in Context – jaar 1

In het eerste jaar van de opleiding krijgen de studenten het vak *Geloven in Context*. Bij dit vak staan een tweetal vragen centraal: *‘Hoe kunnen christenen heilzaam present zijn in een postchristelijke samenleving?’* en *‘Hoe kun jij als GPW’er/GL’er heilzaam present zijn voor mensen in jouw context?’*. De term ‘heilzame presentie’ wordt hier nog verder uitgewerkt. Het gaat hier om de wijze van het delen van het heil van God met mensen in een specifieke context, met aandacht voor hun specifieke achtergronden, behoeften en vragen. Het onderdeel van dit vak waar wij ons met name op zullen richten is *Persoonlijke presentie*, waarbij de student de opdracht krijgt om (1) een geloofsgesprek te voeren met een niet-kerkelijk persoon en (2) een diaconaal project uit te voeren (via Stichting Present). De doelen van dit onderdeel van het vak zijn de volgende:

De aankomende professional:

- communiceert vanuit de eigen religieuze traditie/geloofsovertuiging met anderen en is op een open en uitnodigende wijze present in de samenleving c.q. in de klas/op school
- laat in zijn handelen basiskennis zien van missiologische, culturele en maatschappelijke ontwikkelingen, in het bijzonder van contextualisatie, ontkerkelijking en vraagstukken rondom armoede, eenzaamheid en uitsluiting
- benoemt mogelijke veranderingen in en buiten de religieuze gemeenschap/school op basis van doelgroepanalyse en contextonderzoek
- verbindt de religieuze traditie op een betekenisvolle manier met de actuele situatie van de gemeenschap/school
- gaat een gesprek aan met anders-/niet-gelovigen en sluit in dit gesprek aan bij de ander, kan een verbinding maken en toont een open en respectvolle houding in de omgang met andersdenkenden.

Dit zijn ook de kaders voor het reflectieve verslag dat wordt gemaakt. Voor de opdracht, zie bijlage 6.

Multireligieuze Samenleving – Jaar 2

In het tweede jaar van de opleiding vindt de praktijkweek *Multireligieuze Samenleving* plaats. Tijdens deze praktijkweek worden studenten uitgedaagd om met andersgelovigen in gesprek te gaan. In de voorbereiding wordt van hen gevraagd om zich te verdiepen in interculturele communicatie. De basale kennis van wereldreligies is dan al aanwezig. Ook wordt er sterk gereflecteerd op de eigen cultuur. Van de student wordt verwacht dat hij leert om (1) het gesprek aan te gaan met moslims, hindoes en boeddhisten en (2) de verschillen in cultuur te herkennen en daar mee om te gaan. De praktijk verplicht de student ook om een gesprek te hebben met een moslim, om zo tot dieper inzicht te komen. Deze reflectie is dus vooral cultureel van aard en een afwisseling met het genoemde praktijkmoment uit het eerste jaar. Voor het kader van het verslag en de uitwerking van de opdracht, zie bijlage 7.

Missie in Context – Jaar 3, minor MP

In het derde jaar van de opleiding kiest elke student voor een verdiepingsminor, die ook de stagerichting bepaald. De drie opties zijn Voorganger (VG), Pastoraal Agogisch Werk (PAW) en Missionaire Presentie (MP). Deze laatste is een onderdeel van dit onderzoek. Binnen de minor heeft de studenten een behoorlijk aantal doelen om te bereiken. De volgende niet-cognitieve doelen zijn relevant voor dit onderzoek:

Na het volgende van de minor kan de student:

- Verwoorden wat zijn visie is op missionair leiderschap en hoe dit zich verhoudt tot zijn eigen roeping en kwaliteiten (module missionair leiderschap: toets A)
- Een missionair contextonderzoek uitvoeren en op basis daarvan aanbevelingen doen voor de missionaire presentie vanuit een specifieke praktijkplek (modules Missionaire & Diaconale theologie en presentie => toets B)
- Op methodische wijze een missionaire training ontwikkelen (module Missionaire toerusting: toets C)
- Een missionair verandertraject opzetten of evalueren m.b.v. een praktijkgericht onderzoekje en literatuur over veranderprocessen (toets D)
- Een vertaalslag maken van de aangereikte Bijbels-theologische basis naar de missionaire en diaconale praktijk in onze samenleving (modules m.b.t. missionaire en diaconale presentie)
- Zijn visie verwoorden en onderbouwen m.b.t. de missionaire dimensie van diaconale presentie (module diaconale presentie)
- Een beginnende visie verwoorden op missionair jeugdwerk in onze huidige samenleving (module missionair jeugdwerk)
- Een beginnende visie verwoorden m.b.t. innovatie in gemeentestichting en zijn eigen mogelijke rol daarbinnen (module gemeentestichting)
- Een werkvorm ontwikkelen die anderen helpt om te leren uit hun diaconale ervaringen (module diaconale presentie)

De student wordt dus in brede zin opgeleid om in een missionaire of diaconale context te gaan werken, waarbij de nadruk ligt op de hermeneutische competentie. Ook wordt van de student verwacht dat hij agogisch en communicatief competent is. Binnen deze minor zullen we ons vooral richten op een bepaalde toets, namelijk *Toets B: Missie in Context*. Deze toets vloeit voort uit de vakken *Missionaire Theologie*, *Missionaire Praktijken* en *Diaconale Theologie en Praktijk*. De opdracht voor deze toets, is het doen van een methodisch onderzoek naar de context van de minorstage en om een aanzet te geven voor *integral mission* als vorm van missionaire presentie in de stagecontext. Het wordt dus van de student gevraagd om een vertaalslag te maken tussen de context waarin hij praktijkervaring opdoet en het geleerde op de opleiding (*integral mission*). De verslaglegging hiervan gebeurt door te reflecteren op feedback van de praktijkbegeleider. De leerwinst wordt hierin weergegeven. Voor de uitwerking van de opdracht en het feedbackformulier, zie bijlage 8.

Deze resultaten laten zien dat er drie spanningsvolle momenten plaatsvinden in de GPW-opleiding, met name op het gebied van de missionaire presentie. Deze spanningsvolle momenten zijn verdeeld over de eerste drie leerjaren, waarin de eerste twee met name een focus leggen op oriëntatie en het derde praktijkmoment is specifiek en verdiepend. Er dient bij aangetekend te worden dat het derde praktijkmoment niet voor elke student geldt, maar alleen voor hen die kiezen voor de verdiepingsminor missionaire presentie. Dat houdt in dat ongeveer een derde van de studenten een derde praktijkmoment heeft en de rest van de studenten slechts twee praktijkmomenten kent.

4.2 DEELVRAAG 2 – ERVARING EN EFFECT

Het resultaat van het onderzoeken van deze deelvraag wordt per praktijkmoment beschreven. Aan de hand van een aantal resultaten worden hoofdlijnen geschetst die kenmerkend zijn voor de ervaring van het praktijkmoment en het effect van die beschreven ervaringen.

Geloven in Context – Jaar 1

Op het moment van analyseren waren er elf reflectieverslagen van studenten uit het eerste jaar beschikbaar. Deze reflectieverslagen hebben allerlei beschrijvingen van ervaringen in zich. In deze reflectieverslagen zijn enkele hoofdlijnen te herkennen die de ervaring en het effect daarvan beschrijven.

Allereerst valt op dat bij de aanvang van geloofsgesprekken veel studenten zich niet bewust waren van hun eigen context. Studenten geven in hun verslagen aan dat ze zich door het voeren van geloofsgesprekken bewust zijn geworden van hun eigen vooronderstellingen en aannames, maar ook van hun eigen gewoontes en opvattingen. De reflectieverslagen geven weer dat de studenten voor dat ze de ervaring van het hebben van een geloofsgesprek (in alle gevallen met een persoon dat niet-gelovig of niet-christelijk is) bijvoorbeeld negatief tegenover niet-gelovigen of andersgelovigen (vgl. Armstrong, 2009, p. 424). Het voeren van het gesprek er bij de studenten voor heeft gezorgd dat zij zich bewust zijn geworden van hun eigen positie ten opzichte van de gesprekspartner en dat zij de positie van de gesprekspartner positiever beoordelen dan voorheen. Deze bewustwording heeft tot gevolg dat velen hun manier van gespreksvoering aanpassen aan hun gesprekspartner en de opvattingen van die gesprekspartner. Verder heeft het tot gevolg dat studenten zich beter bewust zijn van de context van de mensen met wie zij spreken. Dat komt expliciet terug in de hermeneutische competentie: de mens in zijn huidige context. De waardering van de mens en zijn positie is bij veel studenten toegenomen. Deze waardering komt terug in de bewoordingen die studenten kiezen en de manier waarop zij het gesprek aangaan. Onderstaande citaten uit reflectieverslagen laten zien welke bewustwording er bij studenten heeft opgetreden:

Student 1: *“Ik heb mijn mening wel gegeven en inzichten gedeeld, maar soms niet al te duidelijk en soms weer te duidelijk omdat er gevoelens bij kwamen.”*

Student 2: *“Daarnaast heb ik de relevantie van het geloof proberen uit te leggen, door te vertellen over redding. (...) Ik zou willen afleren om in te vullen wat andere mensen denken en vinden, en in plaats daar van opener een gesprek in gaan.”*

Student 3: *“Wat ik wil afleren is om op elke antwoord een sluitend antwoord te willen geven. Als je geen antwoord hebt op alle vragen houdt het niet in dat jouw mening van tafel is geveegd. Alle 2 meningen mogen er zijn.”*

Het tweede wat opvalt staat met name in relatie tot het uitvoeren van het diaconale project. Studenten geven aan dat ze bij de uitvoering hiervan hebben geleerd dat ze niet altijd woorden hoeven te gebruiken om het evangelie te verkondigen. Het is zeer aannemelijk dat in de latere beroepspraktijk het verkondigen van het evangelie een van de voornaamste taken van de hbo-theoloog zal zijn, daar de meeste hbo-theologen werken in kerkelijke gemeenten en parakerkelijke organisaties. Deze kerken en organisaties hebben in vrijwel alle gevallen het evangelie als uitgangspunt. Daarom is het zaak dat de hbo-theoloog in staat is om het evangelie op een bepaalde manier te communiceren. Om die reden is het voorwaarde dat de hbo-theoloog hermeneutisch competent is. Het communiceren van het evangelie hoeft volgens de studenten dus niet met woorden (vgl. Heystek, 2009, p. 186 ev.). Ook door ‘er te zijn’ kun je het evangelie overbrengen. Meerdere studenten noemen in hun reflectieverslagen dat ze ‘iets van Jezus kunnen uitstralen’ en dat ze ‘geroepen zijn om te dienen’. Het effect van deze

ervaring is dat studenten hebben meegemaakt dat evangelieverkondiging niet per se door woorden hoeft, maar dat ook daden een manier kunnen zijn om het evangelie over te brengen. Hier is het voor hen nog wel belangrijk dat ze op de lange termijn in gaan zien wanneer zij (in welke context) het evangelie met daden mogen verkondigen en in welke context ze dat misschien beter met woorden kunnen doen. Volgende vier citaten uit de reflectieverslagen van studenten geven weer wat het effect is van de diaconale activiteit.

Student 4: *“Als je andere (sic) helpt, bijvoorbeeld door diaconale taken te verrichten, straal je ook iets van Jezus uit, omdat hij er voor iedereen is. Vooral voor de arme. Je hoeft dan niet gelijk te preken, want er zijn is al heel fijn voor die mensen.”*

Student 5: *“Geloof moet je niet opdringen of vertellen, maar leven. Mensen moeten aan je kunnen zien dat je gelooft, dat moet je ze niet hoeven vertellen.”*

Student 6: *“Ik denk dat ‘er voor iemand zijn’ al voor een groot deel missionair is.”*

Student 7: *“Voor mij betekent dat dus niet dat ik God altijd expliciet hoeft te noemen. Namens God mag ik handelen, een liefdevolle houding aannemen tegenover de medemens.”*

Dan ten derde is er rekening gehouden met de vraag in hoeverre studenten onderscheid kunnen maken tussen heilzame presentie en missionaire competentie (zie 3.2). Uit de reflectieverslagen is gebleken dat de studenten zich niet zozeer bewust zijn van de hermeneutische competentie, maar dat zij door middel van de term heilzame presentie hier wel aan kunnen werken. De heilzame presentie gaat over het delen van het heil van God in een bepaalde context. Het verschil met de hermeneutische competentie is de missionaire taal die erin verweven zit. Als we het hebben over missionaire taal, dan hebben we het over taal die erop gericht is de missie van de kerk, de missie van Gods kinderen, uit te dragen. Dat is meer specifiek ‘evangeliserende’ taal, die erop gericht is mensen te overtuigen van een bepaalde waarheid. Voor dit specifieke vak worden studenten uitgedaagd om vanuit een missionaire denkwijze te gaan handelen, maar dan wel op een verantwoorde wijze, namelijk door in de manier van delen altijd rekening te houden met bepaalde behoeften en vragen van de ander in de eigen context. Daar is sprake van een bepaalde spanning: missionaire taal is erop gericht mensen te overtuigen van een bepaalde waarheid (in de confessionele context van de CHE: de waarheid van het evangelie), terwijl hermeneutische taal erop gericht is om het verhaal van iemand persoonlijk te verbinden met het verhaal van God.

Multireligieuze Samenleving – Jaar 2

Op het moment van analyseren waren er twaalf reflectieverslagen van studenten uit het tweede jaar beschikbaar. Deze reflectieverslagen hebben allerlei beschrijvingen van ervaringen in zich. In deze reflectieverslagen zijn enkele hoofdlijnen te herkennen die de ervaring en het effect daarvan beschrijven.

Uit de analyse van de reflectieverslagen bleek dat studenten door deze praktijkervaring hun visie op ander religies hebben bijgesteld. Voordat zij deze themawEEK in gingen keken sommige studenten wat argwanend of veroordelend naar andere religies, terwijl sommigen juist nieuwsgierig waren. Wat opvalt is dat vrijwel elke student heeft aangegeven door de themawEEK een hele andere visie heeft gekregen op andere religies. Die verandering van visie wordt door geen enkele student expliciet gemaakt, maar uit de reflectieverslagen is af te leiden dat dit met name zit op de ontmoeting van ‘mens tot mens’. Waar voor aanvang van de themawEEK studenten gauw wat argwanend en vanuit een missionaire drang naar andersgelovigen (met name moslims) keken. Echter, door de ervaring in de praktijkweek (ontmoeting en gesprek met moslims) gaven veel studenten aan dat ze de moslims op

een heel andere manier hebben leren kennen. De waardering voor moslims (en andere andersgelovigen) is toegenomen onder deze studenten. Verder valt de studenten op dat veel moslims hen zien als ‘broeders en zusters’. Christenen en joden worden binnen de islam over het algemeen aangeduid als ‘de mensen van het boek’, waarmee de gemeenschappelijke achtergrond van de drie abrahamitische wereldreligies mee wordt bedoeld (Adang, 1997). Dit besef was bij de studenten niet aanwezig, maar door de ontmoeting met moslims zijn zij veelal tot de conclusie gekomen dat er tussen moslims en christenen meer overeenkomsten zijn dan zij dachten. Dit helpt de student op het gebied van de hermeneutische competentie om de moslims en andere aanhangers van (wereld)religies in hun context te zien en zich aan te passen aan die context. Onderstaande citaten uit reflectieverslagen geven aan dat het beeld van de studenten is veranderd gedurende de themawEEK.

Student 8: “Ik denk dat de themawEEK in zijn geheel er bij mij voor heeft gezorgd dat ik anders naar dingen ben gaan kijken, en anders ben gaan denken over moslims, boeddhisten en hindoes.”

Student 9: “Ik hoop dat we ons bewust worden dat andere christenen misschien niet in de mogelijkheid zijn moslims te ontmoeten en hun beeld bij te stellen. Wij hebben dat voorrecht, want zo zie ik het, wel gehad en kunnen op die manier anderen helpen een genuanceerd beeld te vormen.”

Student 10: “Ik heb echt liefde geproefd onder moslims; in de moskee, op de universiteit en in de gesprekken tijdens of rondom het eten. Dat heeft me echt verbaasd.”

Student 11: “Wat ik mooi vond aan deze themawEEK was dat het doel ‘ontmoeting’ was en niet ‘evangelisatie’. Met dit doel in je achterhoofd hoefde je dus niet altijd de discussie aan te gaan over dogma’s, maar kon je echt de moslim als mens leren kennen.”

Student 12: “Ik vond deze dag erg waardevol. Ik heb namelijk geleerd om mijn eigen vooroordelen en beelden opzij te zetten en met een liefdevol beeld naar ze kijken en ze te zien als mijn naasten.”

Student 13: “Er ging bijna een wereld voor me open. Ik merk dat ik hierna heel anders naar moslims kijk. Ze staan niet tegenover mij als christen, maar eigenlijk heel dichtbij mij.”

Student 14: “Wat ik voornamelijk over mijzelf heb geleerd is dat ik een grote hekel heb aan discussie waarin men elkaar veroordeelt of wanneer men uitspraken doet over zaken waar men weinig weet van heeft.”

Een tweede effect van de ervaringen in de themawEEK, is dat studenten aangeven dat hun eigen geloof hen meer waard is geworden. Door de ontmoeting met andersgelovigen en het verdiepen in hun context, zijn meerdere studenten meer overtuigd geraakt van hun eigen geloof. Dit effect zorgt ervoor dat studenten mogelijk meer op een evangeliserende wijze het gesprek aan gaan, dan wanneer dit effect niet optreedt. Het verschil tussen de studenten is merkbaar; een groot gedeelte geeft aan in de gesprekken wel op zoek te gaan naar aanknopingspunten om het evangelie te delen, maar ze zullen in gesprekken over het algemeen meer focussen op de overeenkomsten (zie vorige alinea). Een klein gedeelte van de studenten geeft aan dat ze door de kennismaking met andere religies meer overtuigd zijn van de waarheid van het christendom en specifiek het evangelie (vgl. Wright, 2011, p. 156 ev.). Dit zal er bij hen toe leiden dat ze in komende gesprekken met bijvoorbeeld moslims niet zozeer op zoek zullen gaan naar overeenkomsten, maar als snel in een gesprek over de eigen geloofsopvatting en de waarheid van het evangelie terecht zullen komen. Tijdens de themawEEK riep dit ook al wat irritatie op; sommige studenten gaven tijdens gesprekken met moslims al aan dat het christendom de

enige waarheid is. Dat vonden meerdere medestudenten lastig, omdat zij hierdoor niet op een open wijze het gesprek met moslims aan konden gaan. De focus lag volgens hen daardoor meer op ‘wellesnietes’ en op dogmatische verschillen, terwijl de meeste studenten wilden zoeken naar de overeenkomsten tussen christenen en moslims. Gezien vanuit de hermeneutische competentie is het niet mogelijk om een waardeoordeel te geven over beide benaderingen. Het is voor de meeste studenten echter moeilijk geweest om te zoeken naar ‘onderlinge betekenisvolle samenhang’. Onderstaande citaten geven weer dat enkele studenten meer overtuigd zijn geraakt van hun eigen waarheid of dat verder willen ontdekken.

Student 15: “Ik ben overtuigder van mijn eigen geloof, want ik geloof dat Jezus, als Zoon van God en Messias iets heeft te bieden wat geen enkele andere religie heeft te bieden.”

Student 16: “Iets anders wat ik wil doen is nog eens keer voor mezelf opschrijven wat het geloof voor mij betekent, omdat daar door andere mensen naar gevraagd kan worden en ik daar een duidelijk antwoord op wil geven.”

In paragraaf 3.2 is aangegeven dat er bij dit praktijkmoment ook een focus ligt op de vraag in hoeverre studenten zich bewust zijn van de wisselwerking tussen theologie en cultuur. Deze bewustwording wordt niet met veel woorden genoemd, maar er valt uit de verslagen wel te lezen dat studenten door de ontmoeting met moslims aan het denken zijn gezet over deze wisselwerking, ook al noemen zij het niet bij naam. Een tweetal studenten geeft aan dat gesprekken met studenten van de Islamitische Universiteit er bij hen toe heeft geleid dat zij anders naar de islamitische cultuur zijn gaan kijken. Zij zien een duidelijke overeenkomst tussen de christelijke cultuur en islamitische cultuur (zoals hieronder te lezen m.n. op het gebied van ‘verwondering over de schepping’). Verder heeft het er bij deze studenten toe geleid dat zij zijn gaan nadenken over de islamitische benadering van cultuur, de nieuwe interpretatie van de islam en de betekenis daarvan voor het christendom. Deze twee studenten hebben dus geleerd, door het gesprek met moslims, hoe de theologie de cultuur beïnvloedt en vice versa.

Student 17: “Ik raakte in gesprek met twee Turkse studenten van de Islamitische Universiteit. Wat me met name is bijgebleven is dat een van hen zich verwonderde over de schepping. Hij zei dat alles zo’n bijzondere samenhang heeft, bijvoorbeeld als je kijkt naar hoe alles over de wereld is verdeeld (niet hoe de mensen dat vervolgens weer oneerlijk onderverdelen).”

Student 18: “En ik bedacht me: de moslims hebben het over een nieuwe interpretatie van de Islam; hebben wij als christenen ook geen nieuwe interpretatie nodig, niet van ons geloof opzich, maar wel hoe we dit uitdelen aan moslims en wat onze christelijke houding behoort te zijn tegenover moslims.”

Missie in Context – Jaar 3, minor MP

Op het moment van analyseren waren er dertien verslagen van studenten uit het derde jaar (minor Missionaire Presentie) beschikbaar. De analyse van deze reflectieverslagen en het schetsen van hoofdlijnen is hier iets ingewikkelder, omdat deze verslagen allemaal vanuit een eigen praktijksituatie (missionaire of diaconale jaarstage) zijn geschreven. De hoofdlijnen hieronder worden ondersteund met specifieke praktijkvoorbeelden en waar nodig verder toegelicht.

Uit de reflectieverslagen blijkt dat studenten door het opdoen van stage-ervaring en het uitvoeren van de opdracht (zoals beschreven in 4.1) hebben geleerd hoe zij een missionair paradigma moeten verwoorden en hoe zij dit kunnen verbinden met de context. Het missionaire paradigma van de stageplaats is de manier waarop de kerk of parakerkelijke organisatie waar zij stagelopen de eigen

missie ziet in verhouding tot de context waarin de stageplek zich bevindt. Studenten geven aan dat zij begrip hebben gekregen voor het paradigma van hun stageplek en weten deze nauwkeurig te beschrijven. Verder geven ze aan dat ze door het uitvoeren van het contextonderzoek hebben geleerd hoe zij dat missionaire paradigma verbinden met de context. De meeste studenten hebben door het uitvoeren van de opdracht geleerd hoe zij het evangelie kunnen contextualiseren, dat wil zeggen: hoe zij de boodschap van het evangelie op zo'n manier kunnen vertellen dat het aansluit bij mensen in hun stage-context. Daarbij geven studenten aan dat zij beseft hebben gekregen dat het belangrijk is om een missionair paradigma duidelijk voor ogen te hebben, dit helpt namelijk om in de context vanuit een bepaalde basishouding te werken en te spreken. Onderstaande citaten zijn een weergave van wat de studenten hebben geleerd.

Student 19: *“Goede contextualisatie betekent het vertalen en het aanpassen van de boodschap van de boodschap van het evangelie aan een bepaalde cultuur, zonder dat het wezen en de bijzonderheden van het evangelie worden aangetast.”*

Student 20: *“Sinds ik stage loop zijn mijn ogen open gegaan voor het feit dat God –naast alle andere eigenschappen die Hij bezit en die Hem definiëren- ook zeker een God van recht is. Het is zo vaak in de Bijbel te lezen; er zijn meer dan 3000 teksten die gaan over armoede en onrecht en gerechtigheid.”*

Student 21: *“zelf vond ik het interessant om te ontdekken wat de missionaire paradigma is van mijn stageplek, maar ook van X [begeleider, red.] en hoe ik daar zelf in sta. Ook hoe mijn kijk is op Geloven in Spangen en wat mij op valt is dat ik zelf meer van de benadering ben klein maar fijn”*

Student 22: *“Missionair zijn is voor mij Gods kinderen met hun schepper in aanraking brengen. Hierin geloof ik dat we dit met woorden en daden mogen overbrengen naar de wereld, lerend als volgelinge van Jezus.”*

Een tweede hoofdlijn die te herkennen is in de reflecties, is een constatering van het feit dat er in context altijd sprake is van pluraliteit (vgl. Ganzevoort 2013). Studenten geven aan dat zij door het doen van het contextonderzoek hebben ontdekt dat er in de omgang met de context rekening moet worden gehouden met verschillende contexten en dat niet iedereen op gelijke wijze met zaken (zoals levensvragen) omgaat. Opvallend is dat studenten vrijwel allemaal aangeven dat er meerdere meningen naast elkaar mogen bestaan en dat dit niets hoeft af te doen aan de eigen overtuiging of aan de overtuiging van een ander. Sommigen constateren daar ook dat er sprake is van een risico; als je uitgaat van een pluraal waarheidsbegrip, in hoeverre kun je dan nog spreken van het evangelie als dé waarheid? Het beseffen van studenten dat wat voor hen ‘logisch’ en ‘vanzelfsprekend’ is, dat niet voor een ander hoeft te zijn, heeft er bij velen toe geleid dat zij in het aangaan van missionaire gesprekken of het uitvoeren van diaconale taken een veel meer open houding aannemen. Dat hangt natuurlijk samen met het missionaire paradigma van de organisatie of kerkelijke gemeente waar zij stagelopen. Onderstaande citaten geven helder weer op welke wijze er bij studenten bewustwording heeft opgetreden.

Student 23: *“Ik kreeg vaak het idee dat als die dingen goed lopen, dat hij/zij gelukkig is en dat een God daar helemaal niet bij nodig is. In die gesprekken ervoer ik dat de studenten de zin van geloven in een God niet zien.”*

Student 24: *“De behoefte aan bezinning ontstaat vooral wanneer men te maken krijgt met concrete levensvragen.”*

Student 25: *“Kortom op het eerste gezicht lijkt deze doelgroep weinig tot niks qua levensvragen te hebben en houdt het zich niet bezig met spiritualiteit en religie. Daaronder echter blijken toch een aantal zorgen en vragen te zitten die wel degelijk gesteld mogen worden en aandacht verdienen. De uitdaging bij deze groep is dus ook om ze die ruimte te geven en te prikkelen hier over na te denken.”*

Student 26: *“Maar jouw ervaring kan een ander niet zomaar onder de tafel schuiven.”*

Een derde wat opvalt is dat studenten in hun reflectieverslagen aangeven dat zij door de opdracht gemotiveerd zijn geworden om in een missionaire context te gaan werken. Enkel en enkele geven aan dat zij willen leren hoe zij in verschillende contexten hun geloof kunnen communiceren. Dat heeft dus tot effect dat studenten gemotiveerd zijn om hermeneutisch competent te worden. Onderstaande citaten geven dat duidelijk weer.

Student 27: *“Dat we een plek uitzoeken in gebed met God, wetend dat Hij ons neerzet, waar dat nodig is en een plek geeft waar wij christen mogen zijn.”*

Student 28: *“Missie en diaconaat zijn voor mij dus dicht met elkaar verweven, het vraagt om een toewijding van christenen om een Ambassadeur te zijn van het koninkrijk van God.”*

4.3 DEELVRAAG 3 – INVLOED EN COMPETENTIE

Tijdens de focusgroep bleek dat de invloed van de praktijkmomenten op de hermeneutische competentie aanwezig is. Om een duidelijk beeld te hebben van die invloed is er gesproken aan de hand van de verschillende indicatoren van de hermeneutische competentie. Hieronder wordt per indicator weergegeven wat de studenten te zeggen hadden over de bijdrage van de praktijkmomenten aan deze specifieke indicator.

De eerste indicator bij de hermeneutische competentie luidt: *[de student] legt op methodische wijze verbanden tussen de religieuze traditie en de actuele situatie* (Landelijk Overleg Opleidingen Theologie 2011). Dit houdt in dat de student op een methodische wijze de traditie waar hij of zij voor staat kan verbinden aan de actuele situatie waarin hij werkzaam is. Deze situatie is per student verschillend. Uit de focusgroep blijkt dat studenten in de praktijkmomenten veel hebben gewerkt met een onderzoek (met name in praktijkmoment 1 en 3). De studenten deden onderzoek in het licht van die hermeneutische competentie. Studenten hebben hierbij een zo objectief mogelijke houding aangenomen. De eigen religieuze traditie speelt volgens studenten altijd een rol, maar objectiviteit is het benaderen van de actuele situatie is volgens studenten erg belangrijk. De actuele situatie is voor studenten vaak de context van het individu. Een voorbeeld dat een student hierbij gaf was het leiden van een Alpha-cursus, deze cursus is een kennismaking met het christelijk geloof. Wat de student aangaf is dat het per jaar verschillend is hoe deze cursus gegeven wordt, omdat er steeds andere deelnemers zijn. De ‘religieuze traditie’ is in dit geval de inhoud van de Alpha-cursus en de actuele situatie is hier de ‘context van het individu’, omdat deelnemers met specifieke en persoonlijke levensvragen naar de cursus toe kwamen. Dit praktijkmoment (specifiek uit de stage voor de verdiepingsminor Missionaire Presentie) heeft eraan bijgedragen dat de student op een methodische wijze verbanden tussen deze twee ging leggen. De inhoud van de cursus werd op zo’n manier vormgegeven dat deze aansloot bij de levensvragen van de deelnemers. Bij het bespreken van deze indicator viel op dat de studenten uit de eerste twee jaarlagen het moeilijk vinden om concreet iets te zeggen over de inhoud hiervan. De reden hiervan is dat ze zich nog heel breed aan het oriënteren zijn en zich op dit specifieke theologische thema minder verdiept hebben dan de studenten die de verdiepingsminor Missionaire Presentie kiezen. Dat betekent dat de studenten die niet voor deze verdiepingsminor kiezen eigenlijk onvoldoende bagage meekrijgen omtrent deze indicator. Natuurlijk

is het niet uit te sluiten dat dit binnen andere vakken in het curriculum ook een plek krijgt, maar wel is zeker dat het minder expliciet gebeurt dan in de bedoelde verdiepingsminor.

De tweede indicator luidt: *[de student] brengt hedendaagse levensbeschouwelijke vragen van mensen in verbinding met de religieuze en levensbeschouwelijke tradities en geeft daaraan een levensbeschouwelijke interpretatie* (Landelijk Overleg Opleidingen Theologie 2011). Dit houdt in dat studenten in staat moeten zijn om verbinding te maken tussen levensbeschouwelijke vragen van individuen en de religieuze traditie en deze vervolgens vanuit levensbeschouwelijk oogpunt interpreteert. Deze is te verbinden met het voorbeeld van de Alpha-cursus dat bij de eerste indicator werd gegeven. Bij deze indicator blijkt dat de praktijkmomenten er aan bijdragen dat studenten zicht krijgen op levensbeschouwelijke vragen van mensen in de context van het praktijkmoment. Echter, zij vinden het lastig om deze vragen in verbinding te brengen met de eigen religieuze traditie, omdat zij niet goed weten hoe ze dit moeten doen. Voor de student uit de minor Missionaire Presentie was het leggen van deze verbanden gemakkelijker; hij is in staat om de religieuze traditie op te hangen aan de levensvragen van bijvoorbeeld deelnemers van een Alpha-cursus. De andere studenten gaven aan dat zij het vooral interessant vonden om levensvragen van anderen te horen. Het maken van de verbinding ontbreekt hier nog. Ook hier zien we dat de studenten die niet voor de verdiepingsminor Missionaire Presentie kiezen, weinig bagage meenemen uit de eerste twee praktijkmomenten, als het gaat om deze specifieke indicator. Dat houdt in dat de verdiepingsminor wel degelijk bepalend is voor de vaardigheden van de student op deze indicator.

De derde indicator luidt: *[de student] duidt maatschappelijke en culturele processen in het licht van de religieuze traditie* (Landelijk Overleg Opleidingen Theologie 2011). Deze indicator was voor de meeste studenten ingewikkeld en moest daarom duidelijker uitgelegd worden. De uitleg hierbij gegeven is dat maatschappelijke en culturele processen niet in verbinding worden gebracht met de religieuze traditie (waar in de eerste twee indicatoren een duidelijkere nadruk op lag), maar dat er vanuit de religieuze traditie (of theologie) een duiding wordt gegeven aan deze processen. De studenten gaven hierbij zelf het voorbeeld van kerkverlating als maatschappelijk proces. Ze geven aan dat ze met dit soort voorbeelden en processen in de praktijkmomenten niet of nauwelijks te maken hebben gehad. Ze geven aan dat ze het lastig vinden om hier iets over te zeggen vanuit de opgedane ervaring binnen de praktijkmomenten. Wel geven de studenten aan dat ze in het algemeen door de opleiding meer inzicht krijgen in maatschappelijke en culturele processen. Een studente gaf het voorbeeld van de verschillende kerkstromingen waarover zij veel heeft geleerd. Ze constateert dat er binnen die verschillende kerkstromingen bepaalde processen aan de gang zijn die ze vervolgens wel kan herkennen. Juist in de lessen, wanneer studenten met elkaar in gesprek gaan, kun je die processen zien. Een andere studente geeft aan dat men tijdens de praktijkmomenten bepaalde processen misschien wel tegenkomt bij individuen, maar een proces herkennen ‘in het groot’, zien hoe bepaalde processen (rondom de vluchtelingenproblematiek) plaatsvinden en deze vervolgens te duiden is meer nodig dan een praktijkmoment. De student die in het derde jaar zit en een jaar stage heeft gelopen geeft aan dat hij na dit stagejaar wel van boven ‘dingen kan zien veranderen’. Hij heeft bijvoorbeeld op zijn stageplek (een missionaire gemeente) ervaren hoe in een jaar tijd er veel nieuwe mensen bij de kerkelijke gemeente betrokken raakten en er veel mensen zijn afgehaakt. Hij verbindt dit vervolgens aan het feit dat mensen zich ‘niet zo graag voor langere tijd willen binden’. Om dit vervolgens in het licht van de religieuze traditie te zien is voor de student dan wel weer ingewikkeld.

De vierde indicator luidt: *[de student] heeft inzicht in de referentiekaders van anderen en betreft zijn eigen geschiedenis en achtergrond zinvol bij de interpretatie van de situatie van anderen* (Landelijk Overleg Opleidingen Theologie 2011). Dit houdt in dat de student in staat is om inzicht te hebben in de context van anderen (en de referentiekaders die daaruit voortvloeien) en hierbij ook de eigen

context en eigen referentiekader weet te betrekken bij de interpretatie van de context. Studenten geven hier aan dat dit in alle praktijkmomenten aan bod komt. De taal die studenten gebruiken bij het gesprek met anderen is volgens hen een van de belangrijkste factoren om de situatie van anderen op een juiste manier te interpreteren. Het is volgens de studenten belangrijk om te beseffen dat iets wat voor hen normaal is voor de gesprekspartner niet normaal hoeft te zijn. De eigen achtergrond proberen sommigen door middel van metaforen te betrekken bij het begrijpen van de situatie van anderen. Soms is het hierin wel zoeken, omdat het referentiekader bij elk individu anders is. Het ontdekken van deze referentiekaders is voor vrijwel alle studenten moeilijk, maar in het gesprek met de ander (over de context, over religieuze inhoud) geven zij allen aan dat zij de eigen achtergrond betrekken indien nodig.

De vijfde indicator luidt: *[de student] reflecteert op en geeft uitdrukking aan de betekenis van zijn religieuze traditie voor de huidige cultuur en samenleving* (Landelijk Overleg Opleidingen Theologie 2011). De betekenis van de eigen religieuze traditie voor de cultuur en samenleving staat hierin centraal. Voor de deelnemers van de focusgroep was deze definitie onduidelijk. De uitleg hierbij gegeven is dat deze competentie erom draait dat de student (1) moet kunnen reflecteren en (2) uitdrukking moet kunnen geven aan de betekenis van het eigen geloof voor de context (de huidige cultuur en samenleving). Hierbij gaven de studenten aan dat zij na hun praktijkmomenten tot de conclusie zijn gekomen dat een bepaalde houding (bijvoorbeeld diaconaal) op net zo'n wijze van betekenis kan zijn voor de context als een hoeveelheid aan woorden. Zonder ergens woorden aan te geven kun je ook al van betekenis zijn. Deze houding werd door een studente geduid als een manier om vragen bij anderen op te roepen, hen verstoeld te laten staan of verwonderd te raken. Volgens een andere studente is het in praktijk brengen van de Bijbelse leer heel belangrijk, omdat je daarmee iets uitstraalt. De focus bij deze indicator ligt er volgens studenten op dat er een combinatie is van woorden en daden en het begin ligt bij de daden. Deze moet woorden oproepen, ruimte voor een gesprek wordt op die manier gecreëerd. Een studente noemt ook dat je werkt vanuit de relatie, dat daar het begin zit. Het onderscheidende van de hbo-theoloog hierin vinden de studenten nog moeilijk, omdat een andersgelovige of niet-gelovige net zo goed 'goede daden' kan doen, maar dan zonder de christelijke motivatie.

Over het algemeen van de hermeneutische competentie geven de studenten aan dat zij in de praktijkmomenten de spanning hebben gevoeld van: hoe ver kun je gaan, hoeveel haal je er van af? Dit houdt in dat studenten bij het vertolken van hun boodschap rekening hebben gehouden met de context en daarin het spanningsveld opmerkten van dat ze niet goed wisten in hoeverre ze de boodschap moesten contextualiseren. Wanneer ga je daarbij een grens over?

Verder merkten de studenten over de praktijkmomenten op dat zij het een goede ervaring vonden om eens hermeneutisch aan de slag te gaan. Het heeft bij hen vooral bewustwording van de context teweeggebracht. Ook zijn zij gaan beseffen dat het vertolken van het eigen geloof niet altijd gemakkelijk is in een context die niet de eigen is. Wel is het goed geweest om niet 'uit de boekjes' te hoeven leren, maar gewoon 'in het diepe te worden gegooid'. Dit heeft de studenten geholpen om creatief te zijn in hun benadering en in de invulling van de opdracht.

Een opmerking bij de praktijkmomenten is dat de studenten begeleiding erg belangrijk vinden. Er wordt door docenten veel ruimte genomen voor casusbehandelingen in colleges na afloop van de praktijkmomenten. Het samen reflecteren daarop geeft studenten een beter inzicht in hun hermeneutische vaardigheden.

5. CONCLUSIES

Dit hoofdstuk bevat de conclusies die kunnen worden getrokken op basis van de resultaten in hoofdstuk 4.

5.1 CONCLUSIES BIJ DEELVRAAG 1

Binnen de opleiding Godsdienst Pastoraal Werk aan de Christelijke Hogeschool Ede worden een drietal praktijkmomenten aangeboden, te weten:

- *Geloven in Context* (eerste jaar); het voeren van een geloofsgesprek met een niet-kerkelijk persoon en het uitvoeren van een diaconaal project.
- *Multireligieuze Samenleving* (tweede jaar); meerdere opdrachten op het gebied van interculturele communicatie en de dialoog met andere religies of overtuigingen.
- *Missie in Context* (derde jaar, minor MP); het maken van een contextanalyse van de minorstage en het geven van aanzetten tot *integral mission* als missionaire presentie.

5.2 CONCLUSIES BIJ DEELVRAAG 2

Omdat de praktijkmomenten allemaal verschillend van aard en inhoud zijn, wordt er per praktijkmoment een conclusie weergegeven.

Geloven in Context – jaar 1

De analyse van de reflecties laat zien dat de studenten zich niet in alle gevallen bewust waren van de context. Hun reflectieverslagen laten zien dat ze er tijdens de ervaring van een geloofsgesprek (vaak met niet-gelovigen of andersgelovigen) achter komen hoe zeer ze uitgaan van hun eigen opvattingen. Veel studenten hebben aangegeven dat zij van tevoren er niet van bewust waren dat hun overtuiging er eentje is die naast vele andere overtuigingen staat. Zij kwamen er tijdens de gesprekken achter dat hun mening of overtuiging ook naast die van de ander mag bestaan. In feite komt het erop neer dat studenten zich bewust zijn geworden van de context waarin de mens zich bevindt.

Een ander opvallend punt dat vaak naar voren komt in de reflecties, is dat het communiceren van geloof niet per definitie hoeft te geschieden door woorden, maar dat het ook kan door uitstraling. Het voeren van een geloofsgesprek leidde niet bij elke student tot een directe communicatie van het evangelie, maar maakte hen er in vrijwel alle gevallen van bewust dat de houding, het 'er zijn' en het luisteren en bevragen van mensen al een manier kan zijn om het eigen geloof te communiceren.

Multireligieuze Samenleving – jaar 2

De analyse van de reflecties van deze themawEEK, laat zien dat vrijwel alle studenten voor aanvang van deze themawEEK behoorlijke vooroordelen over andersgelovigen (en met name moslims) hadden. Deze vooroordelen zijn door het hebben van een persoonlijke ontmoeting en de ruimte voor persoonlijk gesprek weggevallen. De studenten hebben door deze ervaring een andere houding tegenover moslims, omdat zij de moslims in hun eigen context als mens hebben mogen zien.

Wat ook opvalt is dat in de reflecties regelmatig naar voren komt dat het eigen geloof en de zekerheid van de waarheid van het eigen geloof zijn toegenomen. De ontmoeting met andersgelovigen heeft er dus in geresulteerd dat studenten meer overtuigd zijn geraakt van het christelijk geloof. Dit heeft bij velen van hen geresulteerd in een missionaire *drive*. De vraag is hoe dit in verbinding staat met de hermeneutische competentie. Heeft deze themawEEK dan het effect gehad dat studenten snappen hoe ze met moslims het evangelie moeten delen? Op welke manier zij dat communiceren? Of hebben ze vooral geleerd dat ze het evangelie zoveel mogelijk moeten delen, omdat dat nu eenmaal 'de waarheid' is?

Missie in Context – jaar 3, minor MP

Bij de analyse van de reflecties bleek dat er sprake is van veel onderlinge verschillen tussen de studenten. Iedere student heeft een andere stageplek, deze stageplekken werken vaak in een andere context, hebben een ander missionair paradigma en soms ook een andere geloofsbelijdenis. Dit betekent dat we niet alleen descriptief te werk konden gaan, maar een laag dieper moesten kijken naar overkoepelende resultaten. In vrijwel alle gevallen hebben de studenten ontdekt hoe hun eigen opvattingen over het communiceren van geloof zijn, hoe hun eigen missionaire paradigma in elkaar steekt. Belangrijk daarbij is dat ze ook hebben kunnen reflecteren op hoe zich dit verhoudt tot de context. Veelal komen ze tot de conclusie dat hun opvattingen voorafgaand aan het omgaan met de context anders waren dan achteraf. De verandering zit meestal op het vlak van: er mogen meerdere meningen of opvattingen naast elkaar bestaan. Wel zijn ze er zich hier van bewust dat ze mogen aansluiten bij de context en zich er niet van hoeven laten weerhouden om hun eigen overtuiging te delen en het geloof op een bepaalde manier te communiceren. Een ander terugkerend thema is dat studenten beseffen dat ze niet altijd hoeven spreken om het geloof te delen. Met name bij studenten met een meer diaconale praktijkplek is die verandering geconstateerd: het evangelie hoeft niet altijd in woorden door te klinken, juist ook door daden of het bouwen van een relatie kun je het evangelie doorgeven.

Opvallend is dat de gemiddelde student gemotiveerd is om vanuit de missionaire context te gaan werken en zijn werkzame leven als hbo-theoloog te gaan wijden aan het communiceren van het evangelie, in allerlei contexten.

Algemene conclusie bij deelvraag

De beschreven resultaten in paragraaf 4.2 geven weer wat de studenten ervaren en wat het effect van die ervaring is. Om dit overkoepelend met de gehele deelvraag te verbinden, is het zaak om te constateren wat dit nu concreet betekent. Wat we kunnen constateren is dat er bij studenten in het eerste jaar vooral bewustwording optreedt. Dat speelt op twee vlakken: allereerst worden zij zich bewust van hun eigen vooronderstellingen en eigen vertrekpositie, ten tweede worden zij zich er bewust van de mogelijkheid van 'het verkondigen van het evangelie, desnoods met woorden'. Voor dit praktijkmoment in het eerste jaar laat dit zien dat studenten aan het begin van beheersing van de hermeneutische competentie staan. Ze worden zich bewust van cultuur, het feit dat er sprake is van pluraliteit binnen die cultuur en dat hun eigen overtuigingen niet altijd stroken met die van anderen. Dat leidt ertoe dat studenten gaan ontdekken hoe ze hun overtuigingen en 'de bronnen van hun traditie' kunnen verbinden met de context van anderen. De eerste stap is hiermee gezet.

Vervolgens zien we dat studenten in het tweede praktijkmoment zich iets breder oriënteren. De focus ligt hier vooral op andersgelovigen en het gesprek met andere religies. Hier valt op dat onder studenten in het tweede jaar nog steeds veel vooroordelen bestaan over andere religies (oftewel, er is misschien nog niet zoveel bewustzijn van de eigen vooronderstellingen als in de resultaten van het praktijkmoment van het eerste jaar leek). Deze vooroordelen verdwijnen tijdens het praktijkmoment en de aannames worden bijgesteld. De missionaire *drive* die uit dit praktijkmoment naar voren komt is een resultaat van de opvatting van de eigen waarheid. Studenten zijn zich bewust van de context van anderen, laten hen ook vrij in hun denken en in hun mening, maar geven wel aan dat 'de waarheid van het evangelie' voor hen boven water blijft staan of zelfs sterker is geworden. Dat betekent niet dat studenten de hermeneutische competentie uit het oog verliezen. Ze kunnen hiermee juist leren hoe zij de samenhang tussen de 'waarheid van het evangelie' kunnen verbinden met de 'mens in de context' (in dit geval andersgelovigen).

Tot slot valt op dat studenten in het derde jaar echt de diepte in gaan, iets wat verwacht mag worden van een verdiepingsminor. De missionaire presentie op zich komt sterk naar voren in het beschreven

praktijkmoment, maar nog veel sterker ligt de nadruk op de hermeneutische competentie. Studenten geven aan dat zij door het doordenken van het missionair paradigma en het geven van aanzetten tot *integral mission* zijn gaan leren hoe zij de boodschap die zij hebben te brengen kunnen verbinden met de context. Het belangrijkste wat studenten hierin leren is dat er sprake is van pluraliteit en dat elke praktijksituatie (de context van de stage tijdens de verdiepingsminor) vraagt om een eigen benadering. De pluraliteit zorgt ervoor dat studenten wat meer moeten zoeken naar hoe zij de eigen opvatting toch op een bepaalde manier kunnen overbrengen op anderen. Studenten kunnen duidelijk nog niet aangeven hoe zij hier een oplossing voor bedenken. Deze zoektocht lijkt met de praktijkmomenten uit de minor te worden gestart; hoe kan een student hermeneutisch competent zijn met pluralistisch waarheidsbegrip als uitgangspunt?

Wat uit dit onderzoek volgt is dat de studenten in de eerste twee leerjaren relatief weinig bagage meenemen op de specifieke indicatoren en dat ze onvoldoende in staat zijn om hier woorden aan te geven. Dit sluit aan bij het beeld dat in de inleiding geschetst wordt: hbo-theologen schieten tekort in hermeneutisch vermogen (Erwich, Hoek & Praamsma, 2014). De eerste twee praktijkmomenten dragen in onvoldoende mate bij aan het hermeneutisch competent-zijn van de student. Dat schiet zelfs in zo'n mate tekort dat studenten er weinig woorden aan kunnen geven en vooral in missionaire taal spreken.

5.3 CONCLUSIES BIJ DEELVRAAG 3

Wat opvalt uit de focusgroep is dat de studenten de analyse van de reflectieverslagen bevestigen. Ook worden nieuwe zaken toegevoegd. De derde deelvraag luidt: *Op welke wijze dragen deze praktijkmomenten bij aan de hermeneutische competentie?* De studenten geven aan dat zij van de praktijkmomenten veel geleerd hebben, maar dat ze door die praktijkmomenten niet plotsklaps hermeneutisch competent zijn. Een stagejaar is van toegevoegde waarde, terwijl de andere twee praktijkmomenten vooral 'proeven' zijn. Dat betekent dat de student in de praktijkmomenten van het eerste en tweede jaar proeft aan het hermeneutisch handelen en dat in het derde jaar daar in de minor Missionaire Presentie echt zelfstandig aan gewerkt wordt.

Dit 'proeven' houdt in dat de studenten zich bewust zijn geworden van de context. Ze zijn zich bewust geworden van de referentiekaders van anderen, maar kunnen die nog niet volledig duiden. Toch proberen ze op een eigen manier hun geloof te vertolken naar de context van een ander. De handvaten die ze daarvoor nodig hebben zijn er misschien nog niet. Voor studenten is het in ieder geval een prettige ervaring om op uit hun comfort-zone te stappen en in feite in het diepe te worden gegooid. Met niet al te veel bagage worden ze aangemoedigd om in de context van de hbo-theoloog bezig te gaan, in een plurale context.

De praktijkmomenten dragen dus bij aan de hermeneutische competentie, maar er moet wel bij gezegd worden dat de praktijkmomenten uit de eerste twee jaar een voorzichtige basis leggen waarop de student in de verdiepingsminor Missionaire Presentie kan gaan bouwen. Pas in die minor kunnen studenten echt efficiënt gaan werken aan hun hermeneutisch vermogen, het vermogen om het eigen geloof, het evangelie, in samenhang met de context te vertolken.

5.4 CONCLUSIES BIJ HOOFDVRAAG

De hoofdvraag van dit onderzoek is: *Hoe dragen spanningsvolle praktijkervaringen in de missionaire context bij aan de ontwikkeling van hermeneutisch vermogen van GPW- studenten aan de CHE?*

Integratie van de resultaten en conclusies van de deelvragen leidt tot een drietal hoofdlijnen die aangeven hoe de praktijkmomenten bijdragen aan de ontwikkeling van hermeneutisch vermogen.

Allereerst kunnen we stellen dat de praktijkervaring de studenten leert om vooronderstellingen en aannames over (de context van) anderen opzij te zetten. De studenten worden in staat gesteld om te ontdekken hoe de context van andersgelovigen of niet-gelovigen is en hoe zij zich daartoe verhouden. Vrijwel elke student heeft aangegeven (bij de eerste twee praktijkmomenten) dat bepaalde vooronderstellingen niet juist bleken te zijn. De student heeft dus inzicht gekregen in één van de twee centrale onderdelen van de hermeneutische competentie. De context van de ander is voor hen duidelijk geworden en zij hebben geleerd hoe zij zich in die context kunnen verplaatsen, zonder dat ze hun eigen context daarbij uit het oog verliezen (vgl. indicator d, zie 2.1).

Ten tweede worden studenten stilgezet bij de pluraliteit van de context en de gevolgen daarvan voor hun eigen religieuze traditie en geloofsovertuigingen. Uit de focusgroep kwam naar voren dat de context per individu verschillend is, maar dat je over het algemeen vanuit het missionaire paradigma van de stageplek goed kunt inschatten op welke wijze je bij die context kunt aansluiten. Dat houdt in dat studenten met individuele situaties moeten werken. De praktijkmomenten zorgen ervoor dat studenten zich bewust zijn van pluraliteit. Daar zit enige spanning rondom het ‘pluraal waarheidsbegrip’. Daar zijn studenten nog niet helemaal uit. Ook hier blijkt dat studenten uit het derde jaar (specifieker: de verdiepingsminor Missionaire Presentie) meer ervaring in de praktijk hebben opgedaan en onder andere door het leren werken met een missionair paradigma beter kunnen inschatten hoe ze de religieuze traditie en de mens in de context in hun samenhang kunnen vertolken dan studenten uit het eerste en tweede studiejaar. Duidelijk is: studenten hebben besef van de pluraliteit aan contexten en pluraliteit in de context, maar weten nog niet goed hoe ze moeten omgaan met zoiets als een ‘pluraal waarheidsbegrip’.

Ten derde is te constateren dat studenten door de praktijkmomenten worden aangemoedigd om de eigen geloofsovertuigingen en de religieuze traditie beter te gaan verwoorden. Door de ervaring in de praktijk worden studenten er bij stil gezet dat ze bepaalde zaken (die zij ‘gewoon’ vinden) niet goed kunnen vertolken in relatie tot de context. Het is hier een uitdaging voor studenten om de eigen overtuigingen op een meer heldere wijze te gaan spreken en in hun taal en communicatie aan te sluiten bij de context. Voor studenten uit alle jaarlagen blijkt dit nog een punt van aandacht te zijn.

Concreet is er vast te stellen dat de praktijkmomenten bijdragen aan de ontwikkeling van hermeneutisch vermogen van studenten, omdat zij (1) zich bewust worden van de context van anderen en hun eigen vooronderstellingen daarover bijstellen, (2) er bij stil worden gezet dat er sprake is van pluraliteit, zowel in contexten als binnen de verschillende contexten en (3) worden aangemoedigd om de eigen geloofsovertuiging op een andere manier te communiceren.

De praktijkmomenten dragen bij aan de ontwikkeling van hermeneutisch vermogen, maar zijn er niet volledig op gericht. De praktijkmomenten richten zich met name op bewustwording en allerlei vormen van presentie, maar richten zich in mindere mate op de directe communicatie van het geloof. De verschillende praktijkmomenten dragen verschillende delen van de hermeneutische competentie in zich, maar geven aan studenten ook de mogelijkheid om hermeneutisch vermogen te ontwikkelen. Als een hbo-theoloog een volledig hermeneutisch vermogen heeft, dan houdt dat in dat hij of zij de hermeneutische competentie op zo’n wijze beheerst dat het een natuurlijke manier van doen en denken is geworden. Die manier van doen en denken sluit vanuit de religieuze traditie aan bij de context.

5.5 ENKELE AANBEVELINGEN

Dit onderzoek leidt tot een aantal cruciale punten die verbeterd zouden kunnen worden in het sturen van de hermeneutische competentie binnen de GPW-opleiding. Onderstaande aanbevelingen worden

gedaan op basis van dit specifieke onderzoek, vanuit de analyse van verslagen van studenten uit het cohort 2015-2016.

Allereerst lijkt het raadzaam voor de CHE om in de eerste twee praktijkmomenten meer onderwijs te geven over de hermeneutische competentie en de studenten de verschillen tussen missionaire taal en hermeneutische taal bij te brengen. Ook de rol van 'de hbo-theoloog als tolk' kan verder benadrukt en uitgewerkt worden in deze twee praktijkmomenten.

Ten tweede zou het raadzaam zijn om ook vanaf het derde jaar meer theologische verdieping aan te brengen in de hermeneutische vaardigheden van de studenten. Dit hoeft niet alleen voorbehouden te zijn aan studenten die zich richten op de missionaire presentie, daar elke hbo-theoloog na zijn studie hermeneutisch competent zou moeten zijn. Het hermeneutische proces, zowel in theorie als in praktijk, mag in of naast de verdiepingsminoren meer en meer uitgediept worden. Ook zou het interessant zijn om te onderzoeken of er meer aansluiting kan worden gezocht met exegetische vakken in het onderwijzen van de hermeneutische competentie.

6. DISCUSSIE

Zoals bij elk onderzoek zijn er ook hier enkele punten die ter discussie kunnen worden gesteld. Deze hebben vooral te maken met de inrichting van het onderzoek en de gang van zaken. Is de insteek wel de juiste geweest? Bij reflectie hierop kwamen onderstaande punten naar voren.

Het bestuderen van reflectieverslagen is een goede onderzoeksmethode, maar het kent ook een grote valkuil. Het is namelijk de vraag of er in reflectieverslagen sprake is van een bepaalde manier van sociale wenselijkheid. Studenten weten dat zij dit verslag schrijven omdat het beoordeeld moet worden door de docent. In hoeverre zijn studenten echt eerlijk over hun leerervaring en schrijven ze werkelijk op wat ze geleerd hebben? De focusgroep heeft in dit onderzoek daarom een cruciale functie, deze brengt namelijk verdieping aan ten opzichte van de reflectieverslagen en kan 'de waarheid boven tafel halen', indien nodig.

Verder is natuurlijk de vraag of de groep studenten representatief genoeg is, omdat het slechts studenten van één cohort betreft (nl. die van cohort 2015-2016). Mogelijk zou het goed zijn, als dit onderzoek aangevuld was met reflectieverslagen uit voorgaande jaren, zodat er een aanvulling zou komen. Echter, met verschuivingen in het curriculum moet dan ook rekening gehouden worden, wat de onderzoeksmethode weer een stuk ingewikkelder maakt.

Tot slot is de vraag of de planning niet te onduidelijk is geweest. Er is veel op korte termijn gebeurt (analyse en focusgroep), waardoor er misschien niet genoeg tijd voor bezinning is geweest en ik zelf als onderzoeker niet genoeg heb kunnen overleggen met begeleider en andere docenten of klasgenoten. Wanneer hier ruimer de tijd voor was geweest, waren blinde vlekken misschien voorkomen of had het onderzoek een bredere opzet gehad.

Toch denk ik dat het voor dit onderzoek allemaal niet schadelijk is geweest, aangezien het een concreet beeld oplevert van de praktijkmomenten in dit jaar. De vraag is alleen wel of dit onderzoek ook 'toepasbaar' is voor de praktijkmomenten in de toekomst.

Voor verder onderzoek is het aan te bevelen om te zien in hoeverre het 'pluraal waarheidsbegrip' een barrière vormt voor de hbo-theoloog om hermeneutisch vermogen te ontwikkelen. Ook zou de relatie tussen 'woord en daad' vanuit de hermeneutische competentie breder onder de loep kunnen worden genomen.

BIBLIOGRAFIE

Adang, C. (1997). De religies van het boek. In Driessen, H. (Red.). *In het huis van de islam* (pp. 262-284). Nijmegen/Amsterdam: Sun.

Armstrong, K. (2009). *De kwestie God. De toekomst van religie*. Amsterdam: De Bezige Bij.

Erwich, R., Hoek, J., & Praamsma, J. (Red.) (2014). *Theologie als beroep. Verhalen van hoop*. Utrecht: Kok.

Ganzevoort, R.R. (2013). *Spelen met heilig vuur. Waarom de theologie haar claim op de waarheid moet opgeven*. Utrecht: Ten Have.

Ganzevoort, R.R. (2014). *Hoe leiden we anno 2014 goede Theologen op?* Handelingen. Tijdschrift voor praktische theologie en religiewetenschap 41(3), pp. 20-30.

Hart, J. de (2014). *Geloven binnen en buiten verband. Godsdienstige ontwikkelingen in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Heystek, A. (2009). Diaconaat in de samenleving. In Hertog, G.C. den & Noordegraaf, A. *Dienen en delen. Basisboek diaconaat* (pp. 170-199). Zoetermeer: Boekencentrum.

Koestenruijter, W. & Hout, T. van. (2014). *Methoden voor journalism studies*. Den Haag: Boom Lemma.

Landelijk Overleg Opleidingen Theologie (2011). *Een professional met diepgang. Competenties voor de Hbo-theoloog. Opleidingsprofiel en opleidingskwalificaties van de Hbo-opleiding Godsdienst-Pastoraal Werk*. Den Haag: Vereniging van Hogescholen.

Roberts, K. & Yamane, R. (2012). *Religion in Sociological Perspective*. Thousand Oaks, CA: Pine Works Press.

Swanborn, P.G. (2014). *Basisboek Sociaal Onderzoek*. Den Haag: Boom Lemma.

Tanner, K. (1997). *Theories of Culture. A New Agenda for Theology*. Guides to Theological Inquiry Series. Minneapolis, MN: Fortress Press.

Vanhoozer, K.J. (2007). What Is Everyday Theology? How and Why Christians Should Read Culture. In Vanhoozer, K.J., Anderson, C.A., Sleasman, M.J. (Eds.) *Everyday Theology. How to Read Cultural Texts and Interpret Trends* (pp. 15-60). Grand Rapids, MI: Baker Academic.

Wright, C.J.H. (2011). *De Bijbelse missie. Gods opdracht voor zijn kinderen*. Barneveld: De Vuurbaak.

BIJLAGE 1 – FACTSHEET

Voor dit onderzoek zijn de volgende aantallen reflectieverslagen bestudeerd:

Praktijkmoment	Aantal verslagen
1. Geloven in Context	12
2. Multireligieuze Samenleving	12
3. Minor MP – toets B	13

Aan de focusgroep deden drie eerstejaars studenten, twee tweedejaars studenten en een derdejaars student mee.

De focusgroep heeft plaatsgevonden op dinsdag 28 juni 2016, om 14:00 uur in lokaal 0.092 op de Christelijke Hogeschool Ede.

BIJLAGE 2 – TOPICLIJST FOCUSGROEP

HERMENEUTISCHE COMPETENTIE

HANDOUT T.B.V. FOCUSGROEP OP 28 JUNI 2016 – DION VAN DEN BOOM

De hermeneutische competentie wordt in het competentieprofiel GPW als volgt beschreven:

Het vermogen om enerzijds de bronnen van de religieuze traditie, gemeenschap en/of organisatie, die hij vertegenwoordigt en anderzijds de mens in zijn huidige context in hun onderlinge betekenisvolle samenhang te vertolken

Daarbij zijn de volgende indicatoren opgenomen:

- a. Legt op methodische wijze verbanden tussen de religieuze traditie en de actuele situatie*
- b. Brengt hedendaagse levensbeschouwelijke vragen van mensen in verbinding met de religieuze en levensbeschouwelijke tradities en geeft daaraan een levensbeschouwelijke interpretatie*
- c. Duidt maatschappelijke en culturele processen in het licht van de religieuze traditie*
- d. Heeft inzicht in de referentiekaders van anderen en betreft zijn eigen geschiedenis en achtergrond zinvol bij de interpretatie van de situatie van anderen*
- e. Reflecteert op en geeft uitdrukking aan de betekenis van zijn religieuze traditie voor de huidige cultuur en samenleving*

Deze drie praktijkmomenten in de opleiding hebben betrekking op de hermeneutische competentie:

- *Geloven in Context* (eerste jaar); het voeren van een geloofsgesprek met een niet-kerkelijk persoon en het uitvoeren van een diaconaal project.
- *Multireligieuze Samenleving* (tweede jaar); meerdere opdrachten op het gebied van interculturele communicatie en de dialoog met andere religies of overtuigingen.
- *Missie in Context* (derde jaar, minor MP); het maken van een contextanalyse van de minorstage en het geven van aanzetten tot *integral mission* als missionaire presentie.

Centrale vraagstelling:

Op welke wijze dragen deze praktijkmomenten bij aan de hermeneutische competentie?

Ondersteunende vragen:

- Welke ervaringen uit de praktijkmomenten zorgen voor een bewustwording van de rol als tolk van de hbo-theoloog?
- Hoe dragen deze ervaringen bij aan het vermogen om een tolk te zijn?
- In hoeverre dragen de praktijkmomenten bij aan het vermogen van de hbo-theoloog om de huidige cultuur te duiden?
- Op welke wijze dragen de praktijkervaringen bij aan de verschillende indicatoren bij de competentie?

BIJLAGE 3 – UITNODIGINGSMAIL STUDENTEN JAAR 1

Onderstaande mail is op 20 juni verstuurd naar alle studenten van de het eerste jaar die op dat moment hun verslag voor Geloven in Context hadden ingeleverd.

Dag [naam],

Zo aan het einde van het studiejaar heb ik een persoonlijk verzoek voor je. Zou je deze mail daarom goed willen doorlezen?

Mijn naam is Dion van den Boom, vierdejaarsstudent GPW aan de CHE. Momenteel ben ik een afstudeeronderzoek aan het doen naar de praktijkmomenten in de GPW-opleiding en de verbinding met de hermeneutische competentie. Omdat jij dit jaar het vak Geloven in Context hebt gevolgd en hiervoor bezig bent geweest met een diaconaal project en geloofsgesprekken, wil ik je graag uitnodigen.

Volgende week wil ik graag met meerdere studenten uit verschillende jaarlagen over de praktijkmomenten in onze opleiding.

Mijn verzoek is of jij hierbij aanwezig zou willen zijn. Ben je in de gelegenheid om op dinsdag 28 juni, woensdag 29 juni of donderdag 30 juni op de CHE een gesprek van een uur te voeren?

Je medewerking zou ik zeer waarderen. Als je mee kunt en wilt werken, dan zie ik in een reactie graag telefoonnummer en beschikbaarheid tegemoet.

Alvast bedankt voor je reactie.

Met vriendelijke groet,

Dion van den Boom

Stagiair Afstudeeronderzoek
Lectoraat Geloven in Context CHE
130744 - G4A

06-11501712

BIJLAGE 4 – UITNODIGINGSMAIL STUDENTEN JAAR 2

Onderstaande mail is op 22 juni verstuurd naar alle studenten van het tweede jaar die op dat moment hun verslag voor Multireligieuze Samenleving hadden ingeleverd.

Dag [naam],

Zo aan het einde van het studiejaar heb ik een persoonlijk verzoek voor je. Zou je deze mail daarom goed willen doorlezen?

Mijn naam is Dion van den Boom, vierdejaarsstudent GPW aan de CHE. Momenteel ben ik een afstudeeronderzoek aan het doen naar de praktijkmomenten in de GPW-opleiding en de verbinding met de hermeneutische competentie. Omdat jij dit jaar het vak Multireligieuze Samenleving en de bijbehorende themaweek hebt gevolgd, zou ik je graag willen uitnodigen.

Volgende week wil ik graag met meerdere studenten uit verschillende jaarlagen in gesprek over de praktijkmomenten in onze opleiding.

Mijn verzoek is of jij hierbij aanwezig zou willen zijn. Ben je in de gelegenheid om op dinsdag 28 juni, woensdag 29 juni of donderdag 30 juni op de CHE een gesprek van een uur te voeren?

Het is kort dag, daar ben ik me van bewust, maar ik hoop toch mensen te vinden die hieraan willen meewerken. Het is van essentieel belang voor de opleiding en (ook niet onbelangrijk) mijn onderzoek.

Je medewerking zou ik zeer waarderen. Als je mee kunt en wilt werken, dan zie ik in een reactie graag telefoonnummer en beschikbaarheid tegemoet.

Alvast bedankt voor je reactie.

Met vriendelijke groet,

Dion van den Boom

Stagiair Afstudeeronderzoek
Lectoraat Geloven in Context CHE
130744 - G4A

06-11501712

BIJLAGE 5 – UITNODIGINGSMAIL STUDENTEN MISSIONAIRE PRESENTIE

Onderstaande mail is op 20 juni verstuurd naar alle studenten van de Verdiepingsminor Missionaire Presentie die op dat moment hun verslag voor toets B hadden ingeleverd.

Dag [naam],

Zo aan het einde van het studiejaar heb ik een persoonlijk verzoek voor je. Zou je deze mail daarom goed willen doorlezen?

Mijn naam is Dion van den Boom, vierdejaarsstudent GPW aan de CHE. Momenteel ben ik een afstudeeronderzoek aan het doen naar de praktijkmomenten in de GPW-opleiding en de verbinding met de hermeneutische competentie. Omdat jij dit jaar voor de beroepsspecialisatie Missionaire Presentie hebt gekozen, zou ik je willen uitnodigen.

Volgende week wil ik graag met meerdere studenten uit verschillende jaarlagen over de praktijkmomenten in onze opleiding.

Mijn verzoek is of jij hierbij aanwezig zou willen zijn. Ben je in de gelegenheid om op dinsdag 28 juni, woensdag 29 juni of donderdag 30 juni op de CHE een gesprek van een uur te voeren?

Je medewerking zou ik zeer waarderen. Als je mee kunt en wilt werken, dan zie ik in een reactie graag telefoonnummer en beschikbaarheid tegemoet.

Alvast bedankt voor je reactie.

Met vriendelijke groet,

Dion van den Boom

Stagiair Afstudeeronderzoek
Lectoraat Geloven in Context CHE
130744 - G4A

06-11501712

BIJLAGE 6 – OPRACHT PRAKTIJKMOMENT 1 – GELOVEN IN CONTEXT

1. Waarom deze toets?

Het programma ‘Geloven in Context’ gaat uit van een theologisch vertrekpunt: het geloof in de Drie-enige God en zijn missie in deze wereld. Daaruit vloeit voor gelovigen de opdracht voort om in zijn Naam *heilzaam present* te zijn in de eigen persoonlijke, professionele en maatschappelijke context. Ook jij bent als toekomstig professional geroepen om gelovig present te zijn op de plek waar je gaat werken of al werkt. Ook ga je – vanuit uiteenlopende rollen - anderen helpen om deze universele levensbestemming te ontdekken en uit te leven. Daarbij leer je zelf ook van de ander.

Met *heilzame presentie* bedoelen we het bidden, spreken en handelen van gelovigen in een specifieke context met het doel er namens God te zijn voor mensen in hun concrete vragen en behoeften.

De vragen van mensen kunnen liggen op sociaal-maatschappelijk terrein, zoals armoede, eenzaamheid en uitsluiting. Het kan ook gaan om vragen rond angsten, verslavingen, gezondheid of geloof en zingeving. De concrete invulling van jouw presentie (het ‘goede’ dat jij kunt doen of delen) speelt zich af binnen de dynamiek en de randvoorwaarden van de gegeven context.

Een werker in een missionair project kan bijvoorbeeld explicieter ingaan op geloofsvragen of maatschappelijke noden dan een leraar GL op een oecumenische school. Beiden zijn echter als gelovige geroepen om in de eigen context op een geloofwaardige en dienstbare manier present te zijn en daarbij, indien gevraagd, verantwoording af te leggen van de hoop die in hen leeft.

2. Wat laat je zien in dit leerverslag?

In dit persoonlijke leerverslag laat je de volgende **drie leerresultaten** zien (op niveau 1):

1. De aankomende professional communiceert op een persoonlijke en integere manier vanuit de eigen religieuze traditie en geloofsovertuiging met anderen en is op een dienstbare en uitnodigende wijze present in kerk en samenleving (GPW)/ in klas, school en samenleving (GL), ook in een seculiere, post-christelijke context.
2. De aankomende professional gaat een gesprek aan met niet- of anders gelovigen en sluit in dit gesprek aan bij de ander, kan een verbinding maken en toont hierin een open en respectvolle houding.
3. De aankomende professional laat in zijn handelen binnen zijn/haar lokale context een brede basiskennis zien van missiologische, culturele en maatschappelijke ontwikkelingen, in het bijzonder van contextualisatie, ontkerkelijking en sociale vraagstukken als armoede, eenzaamheid en uitsluiting.

Deze leerresultaten zijn afgeleid van de volgende kerntaken, competenties en kennisbasis:

Opleiding	GL	GPW
Kerntaken	Pedagogische relatie aangaan en communiceren van en vanuit het geloof met	Het communiceren van het christelijke geloof aan mensen buiten de christelijke geloofsgemeenschap (KT 3)

	leerlingen en ouders of verzorgers in de gemeenschap van de school. (KT 2)	Het in solidariteit omzien naar de medemens in nood, zowel binnen als buiten de geloofsgemeenschap, door het verstrekken van hulp (KT 6)
Competenties	Interpersoonlijk competent Vakinhoudelijk competent Competent in de omgang met de omgeving	Hermeneutisch competent Missionair-diaconaal competent
Bijbehorende kennisbasis	Basishandelingen GL-docent: sensibiliteit, ethisch levensbeschouwelijk denken, communiceren en handelen Communicatie: hermeneutiek, zincommunicatie, interlevensbeschouwelijke communicatie	Diaconaat: wezen, functies, actuele ontwikkelingen zoals armoedebestrijding en participatiesamenleving Missionaire presentie: Missio Dei, heilzame presentie/integral mission, contextualisatie

3. Weging en beoordeling

Deze toets bepaalt voor 40% (2 ec) het resultaat van 'Geloven in context'.

De wijze van beoordelen, de cesuur (wanneer voldoende) en de wijze van herkansen vind je in het beoordelingsformulier (bijlage 1).

4. Instructie persoonlijk leerverslag voor de student

Hierna volgt het format voor jouw leerverslag. Kopieer het, werk het uit, sla het op als PDF en plaats het daarna in de inleverbibliotheek op Its Learning onder **Toets 1 Persoonlijke Presentie**.

Kort samengevat bestaat je opdracht uit drie onderdelen van elk 1.000 woorden (+/- 10%):

- Maak een nauwkeurige beschrijving van het gevoerde geloofsgesprek met reflecties.
- Maak een nauwkeurige beschrijving van je diaconale project met reflecties in de gegeven verwerkingsvorm (ABCD-tje van Korthagen).
- Schrijf een paper waarin je de behandelde/bestudeerde theorie verbindt met je praktijkervaringen.
- Verplicht toevoegen (anders geen beoordeling): een volledig ingevuld observatieformulier geloofsgesprek (bijlage 2) en een ingevulde zelfbeoordeling (bijlage 3).
- Maak eerst het verslag en vul daarna als laatste de zelfbeoordeling in.

Tip: lees eerst het beoordelingsformulier

In het beoordelingsformulier staat onder woorden gebracht wat we voldoende vinden en wanneer je in aanmerking komt voor een hoger cijfer. Kijk eerst in deze spiegel voor je aan de slag gaat.

Bijlagen

1. Beoordelingsformulier
2. Observatieformulier geloofsgesprek
3. Zelfbeoordeling

Toets 1 Geloven in Context: Leerverslag Persoonlijke Presentie

Student: _____ Nummer: _____
 Datum: _____ Examinator: Bert Roor (ROORA)

Deel 1: Geloofsgesprek (1.000 woorden, +/- 10 %)

Geef een verslag van het gevoerde geloofsgesprek in het kader hieronder. Verwerk de aandachtspunten.

Aandachtspunten	Weergave en verwerking
Met wie heb ik gesproken? Benoem alleen de feiten waar je zeker van bent (geen achternamen noemen). Denk aan geschiedenis, achtergrond, kenmerken van deze persoon/personen zoals afkomst, woonplaats, geslacht, leeftijd, opleiding/beroep, leefsituatie, eventuele religieuze/kerkelijke achtergrond of bijzonder levenservaringen.	
Wat kwam er in het gesprek aan de orde? Benoem de feiten zonder deze te beoordelen. Welke onderwerpen, vragen en stellingnames van de ander. Welke existentiële onderwerpen, zingevingsvragen of spirituele thema's kwamen er aan de orde? Wat benadrukte de ander vooral? Benoem ook eventuele emoties die bij de ander loskwamen.	
Hoe reageerde ik hierop? Vat je reacties samen. Geef enkele voorbeelden van hoe je inging op vragen van de ander. Wat voor argumenten of illustraties bracht je naar voren? Lukte het je om vanuit je geloof aan te sluiten op de levensbeschouwelijke vragen van de ander? Waarom wel/niet? Op welke manier sloot je aan bij de geschiedenis en achtergrond van de ander? Heb je kunnen laten merken wat het geloof voor jou betekent? Zo ja: op welke wijze en hoe reageerde de ander hierop? Zo nee: waarom niet?	
Hoe kijk ik terug? Hoe kijk je terug op het gesprek? Benoem je 'gevoel' over het gesprek. Waar ben je blij mee en waarover was je ontevreden? Wat ging volgens jou goed in de communicatie en wat vond je lastig of ging verkeerd? Waarom in hoeverre was het een <i>missionair</i> geloofsgesprek te noemen en waarom? Welke feedback kreeg je van de ander, van je medestudent(en) of je praktijkbegeleider?	
Wat heb ik geleerd? Wat heb je geleerd over de ander en van de ander? Wat heb je geleerd over jezelf? Wat heb je geleerd over de missionaire en/of diaconale presentie van kerkelijke geloofsgemeenschappen in de samenleving?	
Wat wil ik leren? Wat zou je willen leren of afleren n.a.v. dit gesprek met het oog op nieuwe geloofsgesprekken? Kapstok: Wat wil je leren en hoe ga je dat aanpakken? Wat wil je juist afleren en hoe ga je daar aan werken?	
Belangrijk: Voeg een volledig ingevuld observatieformulier als bijlage toe aan het einde van je verslag.	

Deel 2: Diaconale presentie (1.000 woorden, +/- 10%)

Geef een verslag van het uitgevoerde diaconale project in het kader hieronder. Verwerk hierbij de aandachtspunten uit de toelichting.

ABCDE'TJE VOOR DIACONALE PRAKTIJKERVARINGEN	
A - Wat was er Aan de orde? Beschrijving van de feitelijke situatie.	
B - Wat vind ik daarin Belangrijk? Waardering en beleving van de situatie	
C - Welke Conclusies trek ik uit deze ervaring? Leerpunten uit de situatie.	
D - Wat wil ik met deze conclusies gaan Doen? Doelen en leerdoelen.	

Toelichting:

Wat was er Aan de orde?

Beschrijf de feitelijke situatie zo goed mogelijk a.d.h.v. onderstaande vragen.

- Om welke persoon/personen gaat het?
- Wat is/was de hulpvraag?
- Welke situatie trof je aan? Wat viel je daarin op?
- Wat heb je concreet gedaan?
- Welke behoeften en grenzen gaf de ander aan? Hoe heb je daar rekening mee gehouden?
- Hoe verliep het contact met betrokkene? Wat vond je goed gaan? Wat vond je lastig?

Wat vind ik daarin Belangrijk?

- Wat vind/vond je belangrijk in deze situatie?
- Kun je aangeven waarom je dit belangrijk vind/vond?
- Wat heeft je persoonlijk geraakt in deze situatie? Waarom juist dat denk je?
- Wat zegt dit over jezelf, dat je juist deze dingen naar voren brengt?

Welke Conclusies trek ik uit deze ervaring?

- Wat zegt de situatie van de ander over de samenleving waarin wij leven?
- Heb je in deze situatie iets geleerd van de persoon die je hebt geholpen? Wat vooral?
- Wat heb je geleerd over jezelf? Bijvoorbeeld over je opvattingen, houding, vaardigheden of kwaliteiten?
- Wat heb je geleerd over missionaire en/of diaconale presentie van christenen en christelijke kerken/geloofsgemeenschappen in de samenleving?
- Wat heb je in deze situatie geleerd over het volgen van Jezus in onze samenleving?

Wat wil ik met deze conclusies gaan Doen?

- Wil je iets met deze conclusies gaan doen? Waar denk je dan aan? Zo nee, waarom niet?
- Welke leerdoelen kun je koppelen aan deze ervaring voor je verdere opleiding?
- Wie zou jou kunnen helpen om deze plannen te realiseren of leerdoelen te bereiken? Op welke wijze?

Deel 3: Verwerking kennisbasis (1.000 woorden, +/- 10%)

Schrijf een paper van ca. 1.000 woorden waarin je bestudeerde kennisbasis verbindt met je praktijkervaringen. Verwijs tenminste 5x naar bronnen die je hebt bestudeerd m.b.v. de Word-functie Verwijzingen/Citaat invoegen of Verwijzingen/Voetnoot invoegen (met paginavermelding). Gebruik als stijl APA Sixth Edition.

Behandel in je paper de volgende vragen:

- Was er in jouw geloofsgesprek/diaconaal project sprake van missionair handelen? Licht je antwoord toe m.b.v. de betekenis van de begrippen Missio Dei en missionair.
- Was er in jouw geloofsgesprek/diaconaal project sprake van contextualisatie van het evangelie? Waaruit bleek dit (of waaruit niet)?
- Was er in jouw geloofsgesprek/diaconaal project volgens jou sprake van heilzame presentie? In welke opzichten? Illustreer je antwoord met voorbeelden

- Welke aspecten van diaconaat waren in jouw diaconale praktijksituatie aan de orde en welke niet?
Neem als uitgangspunt één van de werkdefinities uit 'Dienen en delen', hoofdstuk 1.
- Welke culture ontwikkelingen en/of sociale vraagstukken waren zichtbaar in jouw praktijksituaties?

Bijlage 1: Beoordelingsformulier Leerverslag Persoonlijke Presentie

Student: _____ Nummer: _____

Datum: _____ Examinator: Bert Roor (ROORA)

Beoordelende docent: _____

Indicatoren	Onvoldoende (0 pnt.)	Voldoende (2 pnt.)	Goed (3 pnt.)
a. Openheid en eerlijkheid in het geloofsgesprek	Je hebt moeite om jezelf aan de ander te laten zien op een open en eerlijke manier	Het gesprek verloopt goed doordat je jezelf op een open en eerlijke manier laat zien aan de ander	Door jouw openheid, eerlijkheid en kwetsbaarheid ontstaat er een diepgaand geloofsgesprek
b. Aansluiten en verbinding maken in het geloofsgesprek	Het gesprek loopt stroef omdat je onvoldoende aansluit en verbinding zoekt	Het gesprek verloopt goed omdat je voldoende aansluiting en verbinding maakt	Door de wijze waarop je aansluit en verbinding maakt ontstaat er een diepgaand geloofsgesprek
c. Antwoorden op vragen	Het lukt je niet of nauwelijks om zinvolle, beargumenteerde antwoorden te geven	Je geeft meestal zinvolle, beargumenteerde antwoorden op vragen	Je antwoorden zijn zinvol en beargumenteerd en zetten de ander echt aan het denken
d. Diaconale betrokkenheid	In de diaconale situatie lukt het je onvoldoende om betrokkenheid te tonen d.m.v. extra aandacht, zorg of hulp	In de diaconale situatie toon je voldoende diaconale betrokkenheid	In de diaconale situatie toon je een grote mate van diaconale betrokkenheid
e. Respect in het diaconale handelen	Je toont onvoldoende respect voor de ander in de omgang en/of in de manier waarop je over de ander spreekt	Je toont voldoende respect voor de ander in de omgang en in de manier waarop je over de ander spreekt	Je toont veel respect voor de ander in de omgang en in de manier waarop je over de ander spreekt
f. Beheersing kennisbasis	Je toont onvoldoende kennis (begrippen verkeerd gehanteerd en/of te weinig bronvermeldingen)	Je toont voldoende kennis (begrippen meestal goed gehanteerd en minstens 5 correcte bronvermeldingen)	Je toont grondige kennis (alle begrippen goed gehanteerd en meer dan 5 correcte bronvermeldingen)
g. Toepassing kennisbasis op de praktijksituaties	Je hebt moeite om de kennisbasis te verbinden met je praktijksituatie	Je kunt de meeste onderdelen van de kennisbasis verbinden met je praktijksituatie	Je kunt de gehele kennisbasis goed verbinden met je praktijksituatie
h. Contextueel handelen (in gesprek en diaconaal project)	Uit je handelen blijkt onvoldoende gevoeligheid voor de mogelijkheden en beperkingen van de context	Uit je handelen blijkt voldoende gevoeligheid voor de kenmerken en mogelijkheden van de context	Je toont je gevoelig voor de context en maakt indruk door de manier waarop je hier op inspeelt
Samenvattend oordeel met een tip en top:			

Aantal punten:	Cijfer (afgerond op hele punten):
Instructie bij herkansing:	

Instructie beoordeling door docent:

Zonder observatieformulier geloofsgesprek (van een praktijkbegeleider en/of medestudent) kan er geen beoordeling plaats vinden.

Markeer per indicator in een kleur de beoordeling die van toepassing is.

Breng in enkele zinnen een samenvattend oordeel onder woorden, inclusief één tip en één top.

Tel de punten van de indicatoren bij elkaar op en stel het cijfer vast.

Sla de beoordeling op als PDF en registreer het cijfer in Its Learning. Voeg de PDF toe als bijlage.

Geef in geval van een onvoldoende de student in Its Learning een duidelijke vervolginstructie.

Cijfertabel:

Punten	0-13	14-15	16-17	18-19-20	21-22	23-24
Cijfer	5	6	7	8	9	10

Cesuur (wanneer is het cijfer voldoende):

De student moet minimaal 14 punten halen voor een voldoende (= 5,8 => afgerond 6,0).

De vetgedrukte indicatoren a, d en f zijn **voorwaardelijk** voor het halen van een voldoende, ze moeten daarom voldoende of goed beoordeeld zijn. Elk van deze indicatoren kan leiden tot een gedeeltelijke herkansing (één van de drie onderdelen).

Herkansingen:

- Bij het cijfer 5 vindt een volledige herkansing plaats.
- Bij een voldoende met een *onvoldoende voor **indicator a*** moet een nieuw geloofsgesprek plaats vinden en onderdeel 1 opnieuw worden ingeleverd. De indicatoren a, b, c en h worden dan opnieuw beoordeeld. De punten bij de overige indicatoren blijven staan.
- Bij een voldoende met een *onvoldoende voor **indicator d*** moet een nieuw diaconaal project worden uitgevoerd en onderdeel 2 opnieuw worden ingeleverd. De punten bij de overige indicatoren blijven staan. De indicatoren d, e en h worden dan opnieuw beoordeeld.
- Bij een voldoende met een *onvoldoende voor **indicator f*** moet onderdeel 3 opnieuw worden ingeleverd. De indicatoren f en g worden dan opnieuw beoordeeld. De punten bij de overige indicatoren blijven staan.

Bijlage 2: Observatielijst Geloofsgesprek

Student: _____ Datum: _____

Beoordelende student of praktijkbegeleider: _____

Manier van invullen

Zet kruisjes in de kolommen en geef per competentie een toelichting waar dit relevant is. Probeer daarbij concrete voorbeelden te noemen. Vul het formulier nooit tijdens, maar altijd na het gesprek in en geef een persoonlijke toelichting aan de betrokken student.

Criteria	Dit laat je in ruime mate zien	Dit laat je voldoende zien	Dit laat je te weinig zien	Dit laat je vrijwel niet zien
Contact maken en houden (communicatie)				
Je hebt oogcontact en laat mensen uitspreken.				
Je toont respect voor de inbreng van de ander.				
Je verwoordt je mening helder, informatief en appellerend.				
Je verbale en non-verbale communicatie is duidelijk en congruent.				
Je gebruikt voorbeelden om je mening te verduidelijken.				
Je maakt op passende wijze gebruik van vragen: open/gesloten, e-in/e-ex, concretiserend.				
Je vat samen op inhoudsniveau.				
Je vat samen op gevoelsniveau.				
Je geeft gepaste empathische reacties.				
Je merkt non-verbale signalen op checkt jouw interpretatie bij de ander.				
Toelichting:				
Criteria	Dit laat je in ruime mate zien	Dit laat je voldoende zien	Dit laat je te weinig zien	Dit laat je vrijwel niet zien
Contact verdiepen naar existentieel/spiritueel niveau				
Je accepteert alle vragen als relevante vragen.				

Je laat merken dat je de ander hebt gehoord en begrepen (ontvangstbevestiging).				
Je gaat echt op vragen in door ze te verkennen (feiten, meningen en gevoelens).				
Je vast samen op bestaansniveau door de onderliggende existentiële vragen te verwoorden.				
Je geeft zinnvolle, beargumenteerde antwoorden op vragen.				
Je staat open voor wat de ander jou kan leren.				
Je laat vragen onbeantwoord als ze voor jou onbeantwoordbaar zijn.				
Je laat de ander merken wat het evangelie voor jou persoonlijk betekent.				
Je toont respect voor de levensbeschouwelijke/religieuze traditie van de ander.				
Je spreekt respectvol over de religieuze/kerkelijke traditie op je praktijkplek.				
Toelichting:				

Bijlage 3: Zelfbeoordeling Persoonlijke Presentie

Student: _____ Nummer: _____
 Datum: _____ Examinator: Bert Roor (ROORA)

Indicatoren	Markeer per indicator het vakje wat volgens jou van toepassing is		
a. Openheid en eerlijkheid in het geloofsgesprek	Ik had moeite om mezelf aan de ander te laten zien op een open en eerlijke manier	Het gesprek verliep goed doordat ik mijzelf op een open en eerlijke manier liet zien aan de ander	Door mijn openheid, eerlijkheid en kwetsbaarheid ontstond er een diepgaand geloofsgesprek
b. Aansluiten en verbinding maken in het geloofsgesprek	Het gesprek verliep stroef omdat ik onvoldoende aansluit en verbinding zocht	Het gesprek verliep goed omdat ik voldoende aansluiting en verbinding maakte	Door de wijze waarop ik aansloot en verbinding maakte ontstond er een diepgaand geloofsgesprek
c. Antwoorden op vragen in het geloofsgesprek	Het lukte me niet of nauwelijks om zinvolle, beargumenteerde antwoorden te geven	Ik gaf meestal zinvolle, beargumenteerde antwoorden op vragen	Mijn antwoorden waren zinvol en beargumenteerd en zetten de ander echt aan het denken
b. Diaconale betrokkenheid	In de diaconale situatie lukte het me onvoldoende om betrokkenheid te tonen d.m.v. extra aandacht, zorg of hulp	In de diaconale situatie toonde ik voldoende diaconale betrokkenheid	In de diaconale situatie toonde ik een grote mate van diaconale betrokkenheid
c. Respect in het diaconale handelen	Ik toonde onvoldoende respect voor de ander in de omgang en/of in de manier waarop ik over de ander sprak/spreek	Ik toonde voldoende respect voor de ander in de omgang en in de manier waarop ik over de ander sprak/spreek	Ik toonde veel respect voor de ander in de omgang en in de manier waarop ik over de ander sprak/spreek
d. Beheersing kennisbasis	Ik heb onvoldoende kennis	Ik heb voldoende kennis	Ik heb grondige kennis
e. Toepassing kennisbasis op de praktijksituaties	Ik heb moeite om de kennisbasis te verbinden met praktijksituaties	Ik kan de meeste onderdelen van de kennisbasis verbinden met praktijksituaties	Ik kan de gehele kennisbasis goed verbinden met praktijksituaties
f. Contextueel handelen (in gesprek en diaconaal project)	Uit mijn handelen blijkt onvoldoende gevoeligheid voor de mogelijkheden en beperkingen van de context	Uit mijn handelen blijkt voldoende gevoeligheid voor de kenmerken en mogelijkheden van de context	Ik toont me gevoelig voor de context en maak indruk door de manier waarop ik hier op inspeel
Wat leer je over jezelf als aankomende professional uit deze zelfbeoordeling?			

BIJLAGE 7 – OPDRACHT PRAKTIJKMOMENT 2 – MULTIRELIGIEUZE SAMENLEVING

1 Algemene informatie

Code	G-B-4MRS-14	
Omschrijving	Multireligieuze samenleving	
Credits	2,5 ects	
Studiebelastinguren (SBU)	70	
Start in blok	2	
Toetsvorm	schriftelijke opdrachten	
Docenten/examinator	Dr. Pieter A. Siebesma	<i>Programma coördinator</i> Dr. Pieter A. Siebesma <i>Docenten</i> Dr. Bernhard Reitsma <i>Examinator</i>

1.1 Introductie

G-B-4MRS-14 - Multireligieuze samenleving

Een kerkelijk werker heeft in zijn/haar werk veel met mensen te maken. Dit vraagt iets van jezelf als persoon (persoonlijke competentie) en van de wijze waarop jij communiceert (communicatie) en van datgene wat je wil communiceren (missionair-diaconale competentie). In de praktijk van je werkveld, zul je te maken krijgen met mensen die afkomstig zijn uit het buitenland. De multiculturele samenleving kleurt letterlijk het Nederlandse straatbeeld. Kleur en veelkleurigheid zijn geen bijzondere fenomenen meer, wat niet wil zeggen dat we allemaal in staat zijn er even soepel en vrij mee om te gaan! Het kan best zijn dat je nog nooit met een Moslim hebt gesproken. Misschien ken je de problemen van asielzoekers alleen van het nieuws en zal je straks in je stage onder hen gaan werken. Een hele uitdaging. Een van de vragen waar een kerkelijk werker zich mee bezig houdt is: Hoe kunnen we als christen een relatie opbouwen met mensen uit andere culturen. Als je een antwoord wil geven op deze vraag, dan ontkom je er niet aan om allereerst de vraag te stellen wie je zelf bent, wat je bepaalt en wat voor effect dat heeft op je relaties met andere mensen en de onderlinge communicatie. De relatie verbeteren met mensen uit andere culturen betekent ingrijpen in voor ons vanzelfsprekende gedragscodes. Voordat we dit kunnen doen moeten we ons richten op het denken achter deze codes. Religie speelt hierbij een grote rol, niet in het minst voor mensen die hun roots in de Aziatische of Oosterse cultuur hebben. Een andere voorwaarde waaraan we moeten voldoen voor we ons kunnen richten op een nieuwe cultuur, is dat we allereerst inzicht moeten hebben in ons eigen culturele erfgoed. Interculturele communicatie is een hele kunst, een vaardigheid die je jezelf eigen kunt maken door het gewoon te doen en door kennis te hebben van de meest voorkomende problemen en valkuilen.

Het vak G-B-4MRS-14 - Multireligieuze samenleving bestaat uit twee onderdelen: dit onderdeel met de semestertoets (2,5 ECTS) en het vak 4WRD (wereldreligies, zie aldaar dat ook 2,5 ECTS omvat).

Dit programma bestaat uit twee onderdelen:

- een aantal colleges over Interculturele communicatie 4ICLg, waarin de student leert over de basisprincipes van interculturele communicatie.
- de themawEEK Multireligieuze samenleving in Rotterdam (voor VTO) of een themadag (voor DTO).

Het programma wordt afgesloten met een semestertoets. (= taak 8)

1.2 Doelen

Weet de student

- de basisprincipes van interculturele communicatie
- de verschillen tussen F- en G- culturen

Kan de student

- het gesprek aangaan met moslims, hindoes en Boeddhisten.
- de verschillen in cultuur herkennen en mee omgaan

Is de student gemotiveerd

- om het gesprek aan te gaan met moslims, hindoes en Boeddhisten.
- zich meer te verdiepen in de cultuur, godsdienst en leefwereld van moslim, hindoes en Boeddhisten.

heeft de student zich ontwikkeld

- tot een beroepsoefenaar die in zijn/haar beroep kan omgaan met culturele verschillen en met mensen die uit andere culturen kan omgaan.

1.3 Verplichte literatuur

De teksten op its-learning

2 Toets informatie

De toetsing is in principe voor zowel voltijd als deeltijd gelijk.

Het enige verschil is dat de studenten van VTO een reflectie dienen te schrijven over de

themaweek, terwijl de studenten van DTO een reflectie dienen te schrijven over de themadag.

De themaweek, cq thema dag zijn verplicht om bij te wonen voor studenten van GVoltijd, cq. deeltijd

Schriftelijke opdrachten

Het programma bestaat uit drie onderdelen:

- De leertaken 1 t/m 7 : inleveren voor de themaweek
- Schrijven van een reflectie op de themaweek (voor DTO
- Leertaak 8 (de semestertoets: het interview), dat mag pas na de themaweek/themadag gemaakt en ingeleverd worden.

Leertaak 1 Hoe multicultureel ben je?

Nederland is vandaag de dag een multiculturele samenleving, maar het maakt nog wel verschil of je in het monoculturele Harskamp woont, of in het centrum van Rotterdam.

Daarom onderstaande vragen om na te gaan hoe 'multicultureel' je bent. -:-)

1) Heb je persoonlijke contacten met Moslims (gehad), zo ja, hoe: door familie, vriendschap, collega's, of doordat je in het buitenland hebt gewoond of anders.

Ben je ooit in een moskee geweest, heb je ooit een islamitische gebedsdienst bijgewoond?

2) Heb je persoonlijke contacten met Hindoes, of met Hindoestanen (gehad), zo ja, hoe: door familie, vriendschap, collega's, of doordat je in het buitenland hebt gewoond of anders. Ben je ooit in een mandir of Hindoe-tempel geweest, heb je ooit een dienst bijgewoond?

3) Heb je persoonlijke contacten met Boeddhisten, (gehad) of met aanhangers van de Chinese godsdiensten, zo ja, hoe: door familie, vriendschap, collega's, of doordat je in het buitenland hebt gewoond of anders. Ben je ooit in Boeddhistisch heiligdom o.i.d geweest, heb je er ooit een dienst bijgewoond?

4) Heb je persoonlijke contacten met (orthodoxe) Joden (gehad), zo ja, hoe: door familie, vriendschap, collega's, of doordat je in het buitenland hebt gewoond of anders. Ben je ooit in een synagoge geweest of heb je ooit een synagogedienst bijgewoond?

5) Heb je persoonlijke contacten met wicca's, heksen of aanhangers van neo-paganistische stromingen (gehad), zo ja, hoe: door familie, vriendschap, collega's, of doordat je in het buitenland hebt gewoond of anders.

Leertaak 2 Leesopdracht

Lees de bijlagen 1 t/m 9. (in its-learning)

Schrijf een leesverklaring dat je deze artikelen hebt gelezen en geef van ieder artikel een korte reflectie van maximaal 20 regels (wat was nieuw en wat heb je ervan geleerd).

Leertaak 3 Nederlandse cultuur

Bekijk onderstaand programma van de Hokjesman (VPRO) over de Veluwe volksaard.

<http://www.uitzendinggemist.nl/afleveringen/1321343>

Beantwoordt daarna de volgende vragen:

- 1) Waarin wijkt deze Nederlandse subcultuur af van de mainstream Nederlandse cultuur.
- 2) Als je zelf afkomstig bent uit deze subcultuur, vind je dan dat hier een realistisch portret wordt geschilderd van deze groep? Waarom wel of niet?
- 3) Als je niet uit deze subcultuur afkomstig bent, in hoeverre komt het overeen met jouw (christelijke) cultuur.

Leertaak 4 Nederlandse cultuur en multiculturele cultuur

Bekijk onderstaande aflevering van de NCRV. oecumenische werk van 'De Put', ds. Fokje Wierdsma,

<http://tvblik.nl/niet-alleen-op-zondag/missionaire-gemeente-de-put-in-rotterdam-zuid>

Beantwoordt de volgende vragen:

- 1) Waarin wijkt deze Nederlandse subcultuur af van je eigen (sub)cultuur?
- 2) De kerk van ds. Fokje Wierdsma is oecumenisch, dwz. vooral gericht op ontmoeting, acceptatie van moslims, etc. Hoe beoordeel jij dit vanuit jouw eigen geloofsstandpunt? Als jij als kerkelijk werker in deze wijk zou werken, hoe zou jij het dan aanpakken?
- 3) Zou je in een dergelijke wijk willen wonen en werken? Waarom wel of niet?

Tijdens de themawEEK brengen we een bezoek aan deze wijkgemeente.

Leertaak 5 Casussen

Onderstaande casussen zijn gebaseerd op werkelijke gebeurtenissen.

Casus 1)

Een tijd geleden was het Nederlands-Turkse jongetje Yunus in het nieuws dat in een lesbisch pleeggezin in Den Haag was opgenomen en waar van de kant van de Turkse ouders en de Turkse regering heftig tegen was geprotesteerd.

- a) Welke culturele verschillen spelen hier tussen de F-cultuur van Turkije en de G-cultuur van Nederland, ga daarvoor ook de uitgedeelde lijst van Pinto langs over verschillen tussen F-culturen en G-culturen. Je zult ontdekken dat er meer speelt dan je op het eerst gezicht zou zeggen.
- b) Hoe zou jij (als je de verantwoordelijke politicus was) dit probleem aanpakken en oplossen?

Casus 2)

Je werkt als pastoraal werker in een bejaardenhuis met Molukse en Indische Nederlanders. Regelmatig

wordt je gevraagd door bewoners om de kamers waarin ze wonen te zuiveren van boze geesten, omdat ze niet kunnen slapen.

a) Welke culturele verschillen spelen hier tussen de Indische F-cultuur de G-cultuur van Nederland, ga daarvoor ook de uitgedeelde lijst van Pinto langs over verschillen tussen F-culturen en G-culturen.

b) Hoe ga je dit als kerkelijk werker aanpakken en oplossen?

Casus 3)

Je woont in een wijk met veel allochtonen en zet je huis open voor de buurt. Regelmatig komen kinderen over de vloer. Aziza neemt wel eens ongevraagd speelgoed en andere voorwerpen mee naar huis. Daarom ga je naar de vader van dit meisje toe en confronteert hem met het gedrag van zijn dochter. De vader lijkt niet onder de indruk en zegt dat hij dan Aziza maar niet binnen had moeten laten. Hij weigert er verder met je over te praten.

a) Welke culturele verschillen spelen hier tussen de allochtone F-cultuur en de G-cultuur van Nederland, ga daarvoor ook de uitgedeelde lijst van Pinto langs over verschillen tussen F-culturen en G-culturen.

b) Hoe ga je dit aanpakken en oplossen?

casus 4)

Bedenk zelf een casus die je in je werk, persoonlijk of in je stage als kerkelijk werker hebt meegemaakt op het vlak van interculturele communicatie.
Wat speelde er en hoe heb je het opgelost?

Leertaak 6:

Beschrijf via het ui-diagram je eigen cultuur. Beschrijf waar jij vandaan komt. Vul kenmerken van jouw cultuur in aan de hand van het ui-diagram. Noem de belangrijke symbolen, helden, rituelen en waarden van jouw cultuur. (max. 2 A4)

Leertaak 7:

Welke culturele argumenten kun je bedenken om wel of niet een moskee of hindoe/boeddhistische tempel willen bezoeken of binnen gaan? En welke theologische argumenten kun je bedenken om daar wel of niet naar binnen te gaan? (maximaal 2 A4)

Zoek een bijbelverhaal dat je helpt om deze vragen te beantwoorden.

Conclusie: zou je zelf als christen een moskee of hindoe/boeddhistische tempel binnen willen gaan en/of dar een dienst/godsdiensstige plechtigheid willen bijwonen?

- Het schrijven van een reflectie op de themaweek/dag

Semestertoets

Leertaak 8: Afnemen van Interview: (= semestertoets 4MRPg)

De student voert een interview (individueel of desgewenst in groepjes van twee personen) met iemand, die actief lid is van een islamitische organisatie en overtuigd moslim is en enige kennis heeft. Zo'n gesprekspartner is te zoeken door contact te leggen met een moskee of een islamitische vereniging. Het interview richt zich op kennis en praxis van de Islam, zoals aanwezig bij doorsnee Moslims in Nederland. Het gaat om vragen, die in het verlengde liggen van wat men bezig is te leren van Islam in de colleges en in de handboeken. Het is dan ook een verwerking en contextualisering van de kennis uit boeken en colleges. Men maakt een korte theoretische voorstudie van de onderzoeksvragen en geeft in het verslag ook aan wat men gelezen heeft en wat het antwoord van de informant heeft toegevoegd.

Men bedenkt vooraf 10 kennisvragen waarvan in elk geval een vraag bijv. op het terrein van:

- Geloof en cultuur
- De wet
- Beoordeling Nederlandse samenleving
- Kijk op andere godsdiensten
- Feesten en rituelen
- Interne discussies over aanpassingen van Islam in westerse samenleving.

Men stelt vooraf de lijst op met in het achterhoofd het verlangen om te zien: wat weet de gesprekspartner van dit onderwerp, wat doet hij/zij met die kennis in de praktijk, wijkt zijn visie af van wat is gelezen heb in de literatuur? Als de informant er prijs op stelt kan men hem/haar tevoren de vragen aanreiken.

Men dient zich ervan bewust te zijn, dat het gaat om kennis te vergaren, niet om discussies te voeren. Men dient de gesprekspartner(s) vooraf duidelijk te maken wat men van hen wil weten en waarom. Men dient transparant te zijn naar de gesprekspartner (vertel het doel van het gesprek (opdracht opleiding) en vraag toestemming om de inhoud van het gesprek voor het verslag te gebruiken. Naar aanleiding van dit gesprek/interview dient een verslag te worden geschreven van minimaal 10 A4.

Dit verslag dient te omvatten:

Voorwoord (minimaal 2 A4): wie is de gesprekspartner, zijn/haar leeftijd, betrokkenheid bij de Islam, geloofsrichting, etnische achtergrond, sociale positie etc.. Deze voorinformatie is vaak van belang om antwoorden te kunnen plaatsen.

Tien vragen (minimaal 5 A4), waarom worden juist deze vragen gesteld en de antwoorden op deze vragen.

Reflectie (minimaal 3 A4), waarin naast wat de student heeft geleerd en ervaren, ook ervaringen en ontdekkingen buiten de directe vragen om kunnen worden aangegeven. In hoeverre heeft deze ontmoeting een leerrendement voor de student als GPW/GL-er?

Afhankelijk van je multiculturele ervaring mag je in overleg met de docent ook kiezen voor een allochtonen hindoe of Boeddhist.

BIJLAGE 8 – OPDRACHT PARKTIJKMOMENT 3 – MISSIE IN CONTEXT (VERDIEPINGSMINOR MISSIONAIRE PRESENTIE)

GPW-minor Missionaire Presentie

Omschrijving Toets B: Missie in context

1. DOEL VAN DE TOETS

In toets B *Missie in Context* laat je zien dat je hermeneutisch en missionair competent bent op niveau 3¹ door:

- jouw stagecontext methodisch te onderzoeken en te beschrijven;
- aanzetten te geven voor het vormgeven van missionaire presentie als *integral mission* in jouw stagecontext;
- hierbij gebruik te maken van kennis uit de opleiding.

Bij deze kennis kun je bijvoorbeeld denken aan Mens & Maatschappij, Onderzoek en Gemeenteopbouw/Ecclesiologie, maar in ieder geval ook aan de minormodules *Missionaire Theologie & Presentie* en *Diaconale Theologie & Presentie*.

In de toets staat deze vraag centraal: *Op welke wijze kan het evangelie goed nieuws zijn voor de mensen in jouw omgeving?*

Anders gezegd: Hoe kan op je stageplek het hele evangelie voor de hele mens op een heilzame manier hoorbaar en zichtbaar worden gemaakt rekening houdend met de context? Uiteraard staat daarbij het handelen van de betrokken (kerkelijke of missionaire) geloofsgemeenschap centraal.

2. WAT MOET JE DOEN EN INLEVEREN?

1. Je voert een contextonderzoek uit dat bestaat uit twee delen:

A. Beschrijven buurt of doelgroep (max. 1.500 woorden)

Breng de buurt waar je werkt of de doelgroep waarmee of waarvoor je werkt in kaart door:

- (1) hun sociaal-maatschappelijke behoeften en problemen te verkennen
- (2) hun zinvragen/geloofsvragen te beschrijven.

¹ Niveau 3 wil zeggen:

- Je analyseert problemen, vragen en knelpunten in complexe situaties en maakt deze zichtbaar in je product.
- Je ontwikkelt zelf nieuwe procedures of producten; gebruikt creativiteit in het aanpakken van opdrachten.
- Je werkt pro-actief.
- Je verantwoordt op professionele wijze de informatieverzameling, theoriekeuze /-vorming en de gekozen oplossingen naar de opdrachtgever en naar collega's (staat daarbij open voor kritisch oordeel)

Geef tevens een korte verantwoording hoe je methodisch te werk bent gegaan in dit onderzoek. Je mag gebruik maken van bestaande bronnen. Vul deze waar nodig aan met een eigen onderzoek(-je).

B. Beschrijving missionair paradigma (max. 750 woorden)

Analyseer en beschrijf de contextualiteit van het missionaire paradigma van de stageplek. Iedere kerk of missionaire organisatie werkt vanuit een bepaald missionair paradigma. Daarmee bedoelen we de sturende visie m.b.t. missie/zending/missionair gemeente-zijn. Hoe wordt de missionaire opdracht verstaan? Op welke opvatting van heil is deze gebaseerd? Hoe komt dit tot uiting in de praktijk van het missionaire werk of het missionaire kerk zijn? In hoeverre is het paradigma contextueel gericht of bepaald? Wat zijn hiervoor de motieven?

2. Je schrijft op basis hiervan een Missionair Visiedocument (max. 2.000 woorden).

Dit document moet bestaan uit de volgende onderdelen:

- (1) de probleem- en doelstelling van je document;
- (2) samenvattende beschrijving van de context (buurt of doelgroep);
- (3) beschrijving en inhoudelijke evaluatie van het missionaire paradigma op je stageplek. Hoe verhoudt dit paradigma zich tot dat van de *integral mission*-benadering?
- (4) adviezen/aanzetten voor integrale missionaire presentie (*integral mission*). Vertel niet alleen wat er volgens jou mogelijk is, maar geef ook aan wat hiervoor volgens jou nodig is. Denk aan visie & beleid, medewerkers, samenwerking met andere kerken of (welzijns-)organisaties, organisatorische & financiële aspecten, geestelijke vernieuwing & toerusting, training & coaching. Je kunt hierbij tevens aanzetten geven voor toets C (missionaire training) en toets D (verandertraject begeleiden).

Uiteraard vermeld je nauwkeurig je bronnen in de tekst of in voetnoten.

De documenten 1A en 1B voeg je toe als bijlagen bij dit Visiedocument.

3. Je verzamelt Feedback van je praktijkbegeleider en reflecteert hierop (max. 500 woorden).

Laat je Visiedocument met bijlagen lezen door je praktijkbegeleider. Vraag hem/haar het feedbackformulier in te vullen (zie bijlage 1). Bespreek dit samen en voeg vervolgens je eigen reflectie op deze feedback toe onderaan het formulier.

4. Je presenteert de resultaten aan je docent en medestudenten.

Op één van de lesdagen vinden presentaties plaats (zie planning Basisinformatie). Per student is ca. 20 minuten beschikbaar voor het presenteren en bespreken van je resultaten (2 x 10 min.), bij de flexvariant ca. 30 minuten (2 x 15 min). Gebruik hiervoor een outline (1 A4) die je uitdeelt, een Powerpoint of een Prezi. Focus je presentatie op de hoofdpunten uit je contextonderzoek, je belangrijkste aanbevelingen, de feedback van je praktijkbegeleider en jouw reflectie daarop.

3. BESCHIKBARE TIJD

Voor deze toets is 1,5 EC = 42 uur gereserveerd in de minor.

Probeer de tijd goed te verdelen over de onderdelen van je toets. Bijvoorbeeld:

Algemeen	: 2 uur (inlezen, uploaden e.d.)
Contextonderzoek A	: 12 uur (bronnen verzamelen, onderzoekje doen, samenvatten)
Contextonderzoek B	: 6 uur (info verzamelen, interview PB-er, beschrijving, evaluatie)
Visiedocument	: 12 uur (nadenken, schrijven, vormgeven, verantwoorden)
Feedback	: 4 uur (vragen, bespreken, verwerken)
Presentatie	: 6 uur (voorbereiden, presenteren, aanwezigheid op de lesdag)

4. BEOORDELING

Maak van de gevraagde onderdelen één document en plaats dit uiterlijk aan het iende van blok 3 in de inleverbibliotheek van toets B.

De beoordeling geschiedt door twee van de minordocenten, waarbij de één aanwezig is bij de presentatie en de ander de rol vervult van meelezer en medebeoordelaar(4-ogen principe). Ze gebruiken hiervoor een beoordelingsformulier, zie bijlage 2.

Bij een onvoldoende krijg je een reparatieopdracht. Deze moet binnen 1 maand worden ingeleverd.

NB. Vragen over de toets kun je richten aan de minorcoördinator.

BIJLAGE 1: FEEDBACKFORMULIER VOOR PRAKTIJKBEGELEIDERS

A. Toelichting

Uw student heeft een Missionair Visiedocument geschreven voor uw gemeente of organisatie en dit met enkele bijlagen bij u ingeleverd. De opdracht hiervoor staat omschreven in het document:

Omschrijving Toets B: Missie in context. De student kan dit document eventueel aan u toesturen.

Wij willen u vragen het Visiedocument met de bijlagen te bestuderen en vervolgens:

- onderstaande vragen in te vullen
- het ingevulde feedbackformulier aan de student te mailen
- hierover een gesprek te voeren waarin u uw feedback toelicht.

De student verwoordt vervolgens zijn reflecties n.a.v uw feedback onderaan het formulier en levert dit met de toetsdocumenten in bij zijn/haar docent. De wijze waarop de student omgaat met de feedback vormt onderdeel van de beoordeling van deze toets.

B. Algemene gegevens [a.u.b. invullen]:

Naam organisatie of gemeente:

Naam praktijkbegeleider:

Ingevuld op de datum:

Samen besproken op de datum:

C. Feedbackvragen

1. Beoordeel de ingeleverde documenten van de student op de volgende punten (plaats kruisjes):

	Beoordelingspunten	Onvold.	Vold.	Goed
1	Beschrijving van de sociaal-maatschappelijke behoeften en problemen van de mensen in de buurt of van de doelgroep.			
2	Beschrijving van de zinvragen/geloofsvragen die leven onder mensen in de buurt of van de doelgroep.			

3	Beschrijving van het missionaire paradigma op de stageplek.			
4	Analyse en evaluatie van het missionaire paradigma op de stageplek.			
5	Aanzetten/aanbevelingen voor de missionaire presentie (met name de aansluiting tussen wat er leeft en speelt in de context/omgeving en de traditie/visie in uw gemeente of organisatie).			
6	Doordenking van wat er nodig is om deze mogelijkheden ook daadwerkelijk te realiseren (realistische aanbevelingen, middelen, veranderplan).			

2. Wat is uw feedback op de omschrijving van de buurt of doelgroep (punt 1 en 2)?

3. Wat is uw feedback op de beschrijving en evaluatie van het missionaire paradigma op de stageplek (punt 3 en 4)?

4. Wat is uw feedback op wat er volgens de student MOGELIJK is m.b.t. de missionaire presentie van uw gemeente of organisatie (punt 5)?

5. Wat is uw feedback op wat er volgens de student NODIG is voor de missionaire presentie van uw gemeente of organisatie (punt 6)?

6. Wat zijn volgens u de sterke punten en de verbeterpunten van de producten die de student bij u heeft ingeleverd?

D. Reflecties student op feedback praktijkbegeleider:

BIJLAGE 2: BEOORDELINGSFORMULIER VOOR DOCENTEN

Beoordelingsformulier Minor MP: Deeltoets B Missie in context

Naam:

Studentnummer:

Datum:

Beoordelaar:

A. Algemene en specifieke criteria (Wat moet je laten zien ter beoordeling?) :	Voldaan plus toelichting:
De toets bestaat uit vijf onderdelen die één geheel vormen. De student levert de onderdelen 1 t/m 4 in 1 document digitaal in op Its Learning in de inleverbibliotheek van toets B. De presentatie wordt gegeven op een lesdag.	

Beschikbare tijd ter voorbereiding en uitwerking: 1,5 ec = 42 uur.		
1	Contextonderzoek A: Beschrijven buurt of doelgroep. Breng de buurt of de doelgroep in kaart door (1) de sociaal-maatschappelijke behoeften en problemen te verkennen en (2) de zin vragen/geloofsvragen van mensen te beschrijven. Basis: modules MTP en DTP.	
2	Contextonderzoek B: Analyseer en beschrijf de contextualiteit van het missionaire paradigma van de stageplek. Basis: modules MTP.	
3	Visiedocument Evangelie & Context: Geef aanzetten voor het vormgeven van de missionaire presentie als <i>integral mission</i> in jouw stagecontext. Basis: MTP en DTP.	
4	Feedback: verzamel feedback van je praktijkbegeleider op de deelproducten 1, 2 en 3. Voeg je eigen reflectie op deze feedback toe. Basis: feedbackformulier.	
5	Presentatie: presenteer de resultaten 1 t/m 4 in 10 minuten aan je docent en medestudenten en beantwoordt hun vragen (eveneens 10 minuten).	
B. Beoordelingscriteria Hermeneutische competentie: Het vermogen om enerzijds de bronnen van de religieuze traditie, gemeenschap en/of organisatie, die hij vertegenwoordigt en anderzijds de mens in zijn huidige context in hun onderlinge betekenisvolle samenhang te vertolken.		
Niveau 3: Analyseert problemen, vragen en knelpunten in complexe situaties en maakt deze zichtbaar in het product. Ontwikkelt zelf nieuwe procedures of producten; gebruikt creativiteit in het aanpakken opdrachten. Werkt pro-actief; Verantwoordt op professionele wijze de informatieverzameling, theoriekeuze /-vorming en de gekozen oplossingen naar de opdrachtgever en naar collega's (staat daarbij open voor kritisch oordeel)		
Relevante indicatoren: - Legt op methodische wijze verbanden tussen de religieuze traditie en de actuele situatie - Brengt hedendaagse levensbeschouwelijke vragen van mensen in verbinding met de religieuze en levensbeschouwelijke tradities en geeft daaraan een levensbeschouwelijke interpretatie - Duidt maatschappelijke en culturele processen in het licht van de religieuze traditie - Heeft inzicht in de referentiekaders van anderen en betreft zijn eigen geschiedenis en achtergrond zinvol bij de interpretatie van de situatie van anderen - Reflecteert op en geeft uitdrukking aan de betekenis van zijn religieuze traditie voor de huidige cultuur en samenleving		

Toelichting en onderbouwing van de beoordeling:			
Beoordeling van de Hermeneutische competentie:	0	v	g
Beoordelingscriteria Missionaire competentie Het vermogen om de eigen religieuze traditie met anderen te communiceren en uit te dragen en op een open en uitnodigende wijze aanwezig te zijn in de samenleving, ook in een cross-culturele context.			
Niveau 3: Analyseert problemen, vragen en knelpunten in complexe situaties en maakt deze zichtbaar in het product. Ontwikkelt zelf nieuwe procedures of producten; gebruikt creativiteit in het aanpakken opdrachten. Werkt pro-actief; Verantwoordt op professionele wijze de informatieverzameling, theoriekeuze /-vorming en de gekozen oplossingen naar de opdrachtgever en naar collega's (staat daarbij open voor kritisch oordeel)			
Relevante indicatoren: a. Is betrokken op en aanwezig in de samenleving en heeft brede en actuele kennis van maatschappelijke en (multi)culturele ontwikkelingen in plaatselijke en wereldwijde context b. Reflecteert vanuit de religieuze traditie op de ontwikkelingen in cultuur en samenleving			
Toelichting en onderbouwing van de beoordeling:			
Beoordeling van de Missionaire competentie:	0	v	g
C. Eindbeoordeling	Cijfer:		

Onderbouwing van de eindbeoordeling:

Reparatieopdracht indien onvoldoende (in te leveren binnen 1 maand):